

Současná rodina a přístup k výchově

Kateřina Krajčůvková DiS.

Bakalářská práce
2014

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně
Fakulta humanitních studií

INSTITUT
MEZIOBOROVÝCH STUDIÍ BRNO

Univerzita Tomáše Bati
Institut mezioborových studií Brno
akademický rok: 2013/2014

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE (PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Kateřina KRAJÍČKOVÁ, DiS.**
Osobní číslo: **H118141**
Studijní program: **B7507 Specializace v pedagogice**
Studijní obor: **Sociální pedagogika**

Téma práce: **Současná rodina a přístup k výchově**

Zásady pro vypracování:

Zadané a zvolené téma bude zpracováno podle pokynů obsažených v materiálu IMS "Metodika psaní odborného textu a výzkum v sociálních vědách" (IMS 2009). Případně podle dalších materiálů, z nichž některé jsou obsaženy v literatuře připojené k tomuto studijnímu textu. Zejména bude dbáno na dodržování zásad publikační etiky a pravidel společenskovědního výzkumu. Průběžné výsledky práce budou pravidelně konzultovány s vedoucím diplomové práce.

S vědomím těchto zásad a pravidel a po konzultaci s vedoucím bude práce zaměřena:

- na charakteristiku současné rodiny v dnešní společnosti
 - na změny ve výchově v rodině související se změnami rodiny
 - na způsob výchovy v rodině vzhledem k socioprofesionálnímu postavení rodiny
 - na spolupráci rodiny s dalšími výchovně-vzdělávacími institucemi
- Součástí práce bude šetření zaměřené na koncepci a realizaci způsobu výchovy dětí v rodině.

Rozsah bakalářské práce:

Rozsah příloh:

Forma zpracování bakalářské práce: **tištěná/elektronická**

Seznam odborné literatury:

BECHYŇOVÁ, V. – KONVIČKOVÁ, M. 2008. Sanace rodiny. Praha: Portál, 2008.

DINKMEYER, D. – MCKAY, G. 1996. Step: Efektivní výchova krok za krokem. Praha: Portál, 1996.

EYROVI, L. et R. 2000. Jak naučit děti hodnotám. Praha: Portál, 2000.

KUČEROVÁ, S. 1996. Člověk, Hodnoty, Výchova: kapitoly z filosofie výchovy. Praha: ManaCon, 1996.

KOHOUTEK, R. 1998. Vývoj a výchova dítěte v rodině. Brno: CERM, 1998.

MATĚJČEK, Z. 2003. Co, kdy a jak ve výchově dětí. Praha: Portál, 2003.

SIROVÁTKA T. et al. 2006. Rodina, zaměstnání a sociální politika. Brno: Fakulta sociálních studií (Institut pro výzkum reprodukce a integrace společnosti) Masarykovy univerzity v Brně. 2006.

SIGLY, F. 1999. Sociologie současné rodiny. Praha: Portál, 1999.

Vedoucí bakalářské práce:

Mgr. Petr Sýkora, Ph.D.

Katedra pedagogiky a psychologie

Datum zadání bakalářské práce:

11. listopadu 2013

Termín odevzdání bakalářské práce:

30. dubna 2014

V Brně dne 11. listopadu 2013

doc. PhDr. Miloslav Jůzl, Ph.D.
vedoucí ústavu

doc. PaedDr. Slavomír Laca, Ph.D.
vedoucí katedry

PROHLÁŠENÍ AUTORA BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

Beru na vědomí, že

- odevzdáním bakalářské práce souhlasím se zveřejněním své práce podle zákona č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, bez ohledu na výsledek obhajoby ¹⁾;
- beru na vědomí, že bakalářská práce bude uložena v elektronické podobě v univerzitním informačním systému dostupná k prezenčnímu nahlédnutí;
- na moji bakalářskou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, zejm. § 35 odst. 3 ²⁾;
- podle § 60 ³⁾ odst. 1 autorského zákona má UTB ve Zlíně právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla v rozsahu § 12 odst. 4 autorského zákona;
- podle § 60 ³⁾ odst. 2 a 3 mohu užít své dílo – bakalářskou práci - nebo poskytnout licenci k jejímu využití jen s předchozím písemným souhlasem Univerzity Tomáše Bati ve Zlíně, která je oprávněna v takovém případě ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které byly Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně na vytvoření díla vynaloženy (až do jejich skutečné výše);
- pokud bylo k vypracování bakalářské práce využito softwaru poskytnutého Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně nebo jinými subjekty pouze ke studijním a výzkumným účelům (tj. k nekomerčnímu využití), nelze výsledky bakalářské práce využít ke komerčním účelům.

Prohlašuji, že

- elektronická a tištěná verze bakalářské práce jsou totožné;
- na bakalářské práci jsem pracoval samostatně a použitou literaturu jsem citoval. V případě publikace výsledků budu uveden jako spoluautor.

Kateřina Krajčicková
.....
Jméno, příjmení studenta

V Brně *16. 4. 2011*

Krajčicková
.....
Podpis

1) zákon č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, § 47b Zveřejňování závěrečných prací:

(1) Vysoká škola nevyjádřeně zveřejňuje disertační, diplomové, bakalářské a rigorózní práce, u kterých proběhla obhajoba, včetně posudků oponentů a výsledků obhajoby prostřednictvím databáze kvalifikačních prací, kterou spravuje. Způsob zveřejnění stanoví vnitřní předpis vysoké školy.

(2) Disertační, diplomové, bakalářské a rigorózní práce odevzdané uchazečem k obhajobě musí být též nejméně pět pracovních dnů před konáním obhajoby zveřejněny k nahlédnutí veřejnosti v místě určeném vnitřním předpisem vysoké školy nebo není-li tak určeno, v místě pracoviště vysoké školy, kde se má konat obhajoba práce. Každý si může ze zveřejněné práce pořizovat na své náklady výpisy, opisy nebo rozmnoženiny.

(3) Platí, že odevzdáním práce autor souhlasí se zveřejněním své práce podle tohoto zákona, bez ohledu na výsledek obhajoby.

2) zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, § 35 odst. 3:

(3) Do práva autorského také nezasahuje škola nebo školské či vzdělávací zařízení, užije-li nikoli za účelem přímého nebo nepřímého hospodářského nebo obchodního prospěchu, k výuce nebo k vlastní potřebě dílo vytvořené zájemcem nebo studentem ke splnění školních nebo studijních povinností vyplývajících z jeho právního vztahu ke škole nebo školskému či vzdělávacímu zařízení (školní dílo).

3) zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, § 60 Školní dílo:

(1) Škola nebo školské či vzdělávací zařízení mají za obvyklých podmínek právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla (§ 35 odst. 3). Odpírá-li autor takového díla udělit svolení bez vážného důvodu, mohou se tyto osoby domáhat nahrazení chybějícího projevu jeho vůle u soudu. Ustanovení § 35 odst. 3 zůstává nedotčeno.

(2) Není-li sjednáno jinak, může autor školního díla své dílo užít či poskytnout jinému licenci, není-li to v rozporu s oprávněnými zájmy školy nebo školského či vzdělávacího zařízení.

(3) Škola nebo školské či vzdělávací zařízení jsou oprávněny požadovat, aby jim autor školního díla z výdělku jim dosaženého v souvislosti s užitím díla či poskytnutím licence podle odstavce 2 přiměřeně přispěl na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložily, a to podle okolností až do jejich skutečné výše; přitom se přihlídí k výši výdělku dosaženého školou nebo školským či vzdělávacím zařízením z užití školního díla podle odstavce 1.

ABSTRAKT

Hlavním tématem bakalářské práce je souasná rodina, její charakteristické znaky a změny, ke kterým dochází uvnitř rodiny, také specifikace významu rodiny a jejích funkcí.

Práce se zabývá změnou ve výchovných postojích, dále objasňuje faktory, prostřednictvím nichž souasná rodina ovlivňuje výchovu dětí a to včetně faktorů negativních.

Praktická část práce je zaměřena na názory rodičů a odborníků na souasnou rodinu, výchovu a skloubení výchovy, rodinného a pracovního života.

Klíčová slova: rodina, charakteristika současné rodiny, funkce rodiny, vliv rodiny, rodiče, role v rodině, děti, výchova, výchovné faktory, rizikové faktory ve výchově, formy výchovy, důslednost, nastavení hranic

ABSTRACT

The main topic of the bachelor thesis is contemporary family, its typical features and changes that occur within the family, including specification of the importance of family and its functions.

The thesis deals with the change in upbringing attitudes, further it clarifies the factors through which current family affects upbringing of children, including negative factors. The practical part is focused on the views of parents and professionals on current family, education and combination of upbringing, family life and work life.

Keywords: family, characteristic of contemporary family, function of family, influence of family, parents, role in the family, children, upbringing, factors of upbringing, risk factors in upbringing, types of upbringing, strictness, setting boundaries

„Oženit se, založit rodinu, přijmout všechny děti, jež přijdou, zachovat je na tomto nejistém světě a dokonce, bude-li to možné, je trochu vést, to je podle mého přesvědčení nejzazší meta, jíž můžeme dosáhnout.“

Franz Kafka

Děkuji panu Mgr. Petru Sýkorovi, Ph.D. za velmi užitečnou metodickou pomoc, kterou mi poskytl při zpracování mé bakalářské práce. Děkuji i své rodině za podporu a trpělivost.

Prohlašuji, že odevzdaná verze bakalářské práce a verze elektronická nahraná do IS/STAG jsou totožné.

OBSAH

ÚVOD	8
I TEORETICKÁ ÁST	10
1 RODINA	11
1.1 DEFINICE RODINY	11
1.2 ZNAKY A CHARAKTERISTIKA SOU ÁSNÉ RODINY	13
1.3 FUNKCE RODINY	18
1.3.1 Rozd lení rodin podle jejich funk ností	22
2 VÝCHOVA V RODIN	25
2.1 FORMY VÝCHOVY.....	27
2.2 ROLE V RODIN A JEJICH VÝZNAM P I VÝCHOV	30
2.3 FAKTORY OVLIV UJÍCÍ VÝCHOVU	34
2.3.1 Komunikace v rodin	34
2.3.2 Organizace ásu v rodin	35
2.3.3 D slednost a hranice ve výchov (odm ny a tresty).....	36
2.3.4 Rizikové faktory ve výchov	39
II PRAKTICKÁ ÁST	44
3 KVALITATIVNÍ VÝZKUM	45
3.1 METODOLOGICKÁ VÝCHODISKA.....	45
METODIKA EMPIRICKÉHO VÝZKUMU	46
VÝZKUMNÝ CÍL.....	46
CHARAKTERISTIKA RESPONDENT	46
KATEGORIE	47
SKUPINY OTÁZEK POLOSTRUKTUROVANÉHO ROZHOVORU	47
3.2 VÝSLEDKY ŠET ENÍ – ANALÝZA ROZHOVOR	49
ZÁV R	59
SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY A ZDROJ	61
SEZNAM P ÍLOH	64

ÚVOD

Bakalářskou práci s názvem „Souasná rodina a p ístup k výchov “ jsem si zvolila p edevším z osobní pot eby zabývat se tímto tématem a to nejen z pohledu rodi e, ale také z pohledu studenta sociální pedagogiky. V pr b hu rodi ovské dovolené jsem se denn setkávala s dalšími rodi i malých d tí a p ekvapilo m , kolika z nás se neda ilo vnímat výchovu jako p irozenou sou ást života s d tmi, ale jako problém.

Pro je výchova vnímána jako problém, nad kterým se hodn rodi zamýšlí a hledá asto rady u odborník , je dáno jednak ze samotné podstaty a d ležitosti výchovy, ale také tím, že dochází ke zm nám výchovných styl v porovnání s minulou generací. Dnešní pedocentrický p ístup k výchov d tí je odlišný od toho, kdy dnešní rodi e sami byli d tmi a tak se dostávají do konfliktu výchovných vzor , jaký z nich vlastn uplat ovat.

Otázka „Jak vychovávat co nejlépe?“ ješt zintenzivní, když rodi ovská dovolená skon í a celá rodina se musí vypo ádat s novou situací, kdy je na d ti a jejich výchovu asu podstatn mén . B hem rodi ovské dovolené se má rodi možnost nep etržit a neomezen starat o výchovu dít e. Dnešní doba umož ũje nespo et aktivit a informací, jak poskytovat pro d ti to nejlepší po stránce zdravotní, t lesné, psychické, pedagogické atd. Rodi na rodi ovské dovolené má tedy mnoho možností, jak rozvíjet svého potomka a v nuje tomu v tšinu asu. Pom m prudký zlom oproti tomuto stavu však nastává v dob , kdy rodi ovská dovolená skon í. Mnoha rodi m vyvstane náro ný problém, jak sladit rodinný život, láskyplnou a plnohodnotnou výchovu a pracovní kariéru. Sou asná rodina b žn žije s tíhou dluh , p edevším v podob úv r na bydlení, a tak bývá nezbytné, aby oba rodi e pracovali na plný úvazek i v ásov náro ných zam stnáních. Rodinu je samoz ejm nutné zabezpe it po stránce hmotné, ale p edevším také po stránce duševní. Najít správnou rovnováhu a harmonii mezi rodinným a pracovním životem je asto náro ný problém, na jehož správném ešení m že záviset celá další výchova d tí v dané domácnosti. Pokud se tuto harmonizaci najít nepoda í, m že nastat nespo et problém v celkovém vývoji dít e a následn i v jeho dosp losti.

V této práci bych se tedy cht la v novat postoj m mladých rodi k výchov svých d tí, zjistit názory na výchovné sm ry a zamyslet se nad problematikou skloubení výchovy d tí s pracovním životem a kariérou, p edevším po ukon ení rodi ovské dovolené.

Tématem vhodným ke zkoumání je hlavně proto, že se nejedná pouze o samotný problém, například že matka po nástupu do zaměstnání nemá tolik času na své dítě a domácnost. Při řešení otázky současně rodiny jde o pochopení jejího problému jako komplexu na několika rovinách, a to roviny psychologické, pedagogické a sociální. A právě z tohoto důvodu se práci zabývám v rámci studia sociální pedagogiky.

Cílem mé bakalářské práce je popis současně rodiny, zjistit, jak se dnešní mladí rodiče staví k výchově svých dětí, zda uplatní model, ve kterém byli sami vychováváni nebo se snaží odlišit a zda kladou důraz na individualitu každého dítěte podle současného trendu. Dále se pokusím nalézt odpovědi na otázky, kdo má v této věci vliv na výchovu dětí – rodiče nebo mimorodinné instituce a jak dosáhnout skloubení výchovy a pracovního života poskytnutím rodičovské dovolené.

I. TEORETICKÁ ÁST

1 RODINA

Rodina je název první kapitoly této práce, a tím že je zde první kapitolou, chci vyjádřit nejen potřebu rodinu určit, definovat, dát jí nějaký formální rámec a označení, ale chci také symbolicky poukázat na to, že rodina zaujímá první místo ve společnosti. Rodina je tradičním místem počátku nového života a rodina je základním stavebním prvkem společenského uspořádání každé země. Z dob minulého režimu známe zneužívané klišé, že rodina je základ státu a i přes zprofanovanost tohoto rčení, zůstává faktem. Rodina je základ státu a jaké rodiny má stát, taková je jeho podoba.

Rodina je téma stále aktuální, protože se dotýká nás všech bez ohledu na věk, vzdělání, společenské postavení, bez ohledu na aktuální společenské a politické dění. Je to téma se silným emocionálním podtextem. Málokdo se dokáže bavit o rodině, aniž by přitom nepocitoval určitě emoční ladění. Může být pozitivní i negativní v závislosti na tom, na čem jeho prožívání v souvislosti s rodinou stojí. Pokud mám za sebou něco, co se mi vybaví, když se řekne rodina, tak se mi objeví obraz typických lidí - rodiče, maminka a tatínek a děti, téměř vždy v nějaké společenské činnosti za hezkého počasí. V této představě se mi mísí vlastní vzpomínky s množstvím vsugerovaných podob šťastných rodin z reklam na dovolenou, prací prášky a auta. Samozřejmě, že každému se vybaví něco jiného a bohužel mnohým i obrazy méně idyllické, dramatické a až tragické. I přesto se vlivu rodiny nikdo neubrání, jednak si neseme biologickou stopu v podobě genů a dále nás rodina ovlivní na celý život, a to jak v případě, že jsme v ní žili, tak i v situaci, že jsme o rodinu přišli a neměli jsme rodinné zázemí.

1.1 Definice rodiny

Jak tedy rodinu definovat a čím vymezit tento pojem?

Definice rodiny je náročná a existuje jich celá řada, obecně se dají shrnout tak, že rodina je skupina osob navzájem spjatých pokrevními svazky, manželstvím (nebo srovnatelným právním vztahem) nebo adoptí, jejíž dospělí členové jsou odpovědní za výchovu dětí, přičemž všeobecně se má za to, že základní ("jádrovou") rodinu tvoří muž a žena a jejich děti. Český právní řád rodinu nebo její členy obecně neurčuje. Ani zákon o rodině nemá žádnou definici rodiny, ale o jejím vzniku pojednává pouze v souvislosti s uzavřením manželství, jehož účelem je právní založení rodiny. Z toho můžeme vyplývat, že jinak, než v manželství rodina vzniknout nemůže a že ji tvoří rodiče a jejich děti.

Právně je tedy rodina určena jako *příbuzenský svazek vzniklý založením manželství, který zásadně zahrnuje rodiče a děti, jakož i vztahy mezi nimi.*¹ Nicméně podle této definice se dnes na rodinu nahlížet nedá, a to především proto, že je v naší společnosti mnoho rodin, které nejsou tvořeny manželskými páry, ale páry nesezdanými. *“V roce 2011 existovalo v České republice 234 346 faktických manželství (také nesezdaných soužití, tzv. kohabitací). Představovala 8,8 % z celkového počtu rodin a 11,2 % z rodin úplných (data se vztahují k údajům za hospodářské domácnosti tvořené jednou rodinou).”*² Instituce manželství vznik rodiny samozřejmě nepodmiňuje. To, zda jsou rodiče manželé nebo ne, neovlivňuje ani kvalitu rodiny ani její interní vztahy. Jde o vnitřní nastavení každého jedince, jak rodinu vnímá a zda manželství přispěje k pocitu vnitřní sounáležitosti rodiny nebo ne. Pokud se tedy nebudeme držet právních vymezení a dovolíme si vypustit manželství z definice rodiny, dostáváme se k sociologickému pohledu na rodinu:

*„Obecně převládá a nejdůležitější společenskou skupinu a instituci, která je základním článkem sociální struktury i základní ekonomickou jednotkou a jejímiž hlavními funkcemi je reprodukce, trvání lidského biologického druhu a výchova, respektive socializace potomstva, ale i převládající kulturní vzorci chování a zachování kontinuity kulturního vývoje.“*³

Žijeme však ve společnosti, kde rodinu chtějí (ne však vždy mohou) tvořit i homosexuální páry, mají potřebu dát svému svazku další smysl, smysl a hloubku a lesba nebo gay touží po rodině a po výchově dítěte stejně jako heterosexuální jedinec. Pokud tedy bereme v potaz i tento pohled, je nejlepší definicí rodiny ta z psychologického slovníku vymezující rodinu jako typický základ primární skupiny, kterou tvoří *„dvě či více osob, které jsou v intimním, osobním vztahu charakteristickém intimními vztahy, závislostí, uspokojováním potřeb a emocí. Dochází v ní k prvnímu sociálnímu uveličení.“*⁴

V samotném slově rodina se skrývá mnoho z jejího významu i funkcí. Krásně je to popsáno od autora Severeho a Koldinského:

¹ Man, V., Žák, P. Stručný slovník právních pojmů. Brno: IMS, s. 115

² *Nesezdaná soužití* [online].c2013 [cit.2014-3-30].

³ PETRUSEK, M. Velký sociologický slovník. Sv. 2, P – Ž. Praha: Karolinum, 1996. s. 940

⁴ Hartl, P., Hartlová H. Psychologický slovník. Praha: Portál, 2000. s. 542

„R“ - je to radost, kterou prožívá každý člen rodiny, jsou to nejcennější chvíle. Tyto radostné chvíle jsou okamžiky, které si z dětství pamatujeme nejlépe.

„O“ - ochrana, nejen radost, ale i ochrana je velmi důležitá. Mezi nejsilnější cit v rodině máme pocit ochrany a bezpečí. Tuto ochranu a bezpečí domova cítí každé malé dítě.

„D“ - družnost, znamená to, že jako rodina držíme pevně u sebe. Láska nám dává sílu družnosti. Nikdo nejsme rádi, když jsme sami.

„I“ - individualita, každý člen rodiny, jsme každý jiný. V našem těle je stejná krev, ale každý jsme jiný.

„N“ - nevědomá, je to cit, který cítíme pro eváženou k malým dětem. Nevědomá ovšem cítíme i k dětem, které již nejsou malé

„A“ - autorita, je jedna ze základních vlastností rodiny. Děti cítí autoritu k rodičům a naopak rodiče cítí autoritu ke svým dětem.“⁵

Definice rodiny tak nemůže být jednotná, protože se posuzuje z různých hledisek, názorů a rovín. Důležité je, jak by definoval rodinu každý sám za sebe, vyjádřil si tak, co pro něj jeho vlastní rodina znamená a představuje, co si uvnitřní předává a jak se v ní cítí. Současná rodina má různé charakteristiky, kterými se odlišuje od tradičního modelu rodiny. Přesto zůstává nejsilnějším svazkem vztahů propojených osob, mezi kterými jsou silné emocionální a intimní vazby a stále nejzákladnějším místem, ve které dochází k socializaci jedince. Tato je spolu se zabezpečením, ochranou a emocionálním zázemím nejdůležitějšími funkcemi rodiny.

1.2 Znak a charakteristika současné rodiny

Tato práce je zaměřena především na současnou rodinu, v následujících bodech chci tedy popsat jaká je současná rodina, její hlavní charakteristiky a znaky.

“Rodina prý každý měsíc, rok nebo desetiletí prožívá krizi. Ve skutečnosti rysy, které byly charakteristické pro rodinu konce 19. století, nacházíme i o sto let později. Patrná je však

⁵ SEVERE, Sal a KOLDINSKÝ. *Co dělat, aby se Vaše děti správně chovaly*. 2007. vyd. Praha: Portál, 2007

dvojí postupná prom na: privatizace rodiny vzhledem k tomu, že se zd raz uje kvalita mezilidských vztah ; a zároveň její socializace, protože do ní stále více zasahuje stát. B hem 20. století se rodina stává prostorem, ve kterém si jednotlivci chrání svou individualitu, a sou asn vedlejším nástrojem státu, který podporuje a reguluje vztahy len rodiny.”⁶

Sou asná rodina je tak charakterizována ur itým paradoxem. Na jedné stran je totiž rodina stále více soukromou a intimn jší záležitostí, ovšem na stran druhé je rodina ím dál více v cí ve ejnou díky velkému vlivu a zásah m kontrolních a regula ních inností státu. Sou asná rodina je rodina individualistická s oslabenými vazbami mezigenera ními, sousedskými i širšími rodinnými, je však stále: „*archetypem instituce zajiš ující nezbytnou míru stability a kontinuity sociálního systému v proudu historických p em n.*”⁷

Podle n kterých názor je dnes rodina a láska v ní stav na do pozice, kterou d íve zaujímal b h. Sou asná rodina je siln ovliv ovaná prost edím, ve kterém žije, ale v jiném smyslu, než tomu bývalo d ív. Dnešní okolí rodiny není tvo eno jen sousedy a širší rodinou, ale daleko ast ji má na rodinu vliv prost edí díky médiím a celkové globalizaci. Rodina je díky nim informovan jší a mén závislou na tradi ních vazbách, je více individualizovaná, ale zároveň ztrácí vlastní vliv na chod uvnit . Lidé prochází ur itou globální revolucí, která ovliv uje i jejich postoj k podob rodiny. M ní se tak obraz, jak má rodina vypadat i fungovat. eská rodina se vlivem zm n a transforma ních proces znateln vzdálila ustálenému tradi nímu modelu. Žena b hem dvacátého století získala zna nou samostatnost osobní, ekonomickou a spole enskou, m ní se role muže a ženy. M ní se také ekonomická funkce rodiny. Ekonomický tlak vyžadující ekonomickou aktivitu obou partner v ytla uje v rodinných prioritách pé i o d ti. V rodin dochází k oslabování skute n svobodných rozhodnutí pod tlakem vn jších faktor (trh práce aj.), což m že být p í inou k rozmachu jiných životních styl (nap . singles), nebo lidé bez rodinných závazk mohou ínit více svobodných rozhodnutí.⁸

⁶ SINGLY, François de. *Sociologie sou asné rodiny*. Praha: Portál, 1999, s.128

⁷ MOŽNÝ, I. *Moderní rodina (mýty a skute nosti)*. 1. vyd. Brno: Blok, 1990, s. 63

⁸ TU EK, Milan. *eská rodina v transformaci – Stratifikace, d lba rolí a hodnotové orientace*. Praha : Sociologický ústav AV R, 1998,

Charakteristickými prvky dnešní rodiny jsou:

- Způsob **emancipace ženy** obzvláště oproti rodinám předchozích generací. Žena se stává spolu s mužem vyrovnaným účastníkem k finančnímu i celkovému chodu domácnosti. Na jedné straně je to něco, o čem ženy usilovaly, na straně druhé to však ženy dostalo do náročné situace, nebo ženám všeobecně zůstávají veškeré povinnosti v domácnosti a okolo rodiny, a přitom vykonávají zaměstnání za podmínek stejného časového fondu jako muži. O emancipaci se hovořilo od padesátých let i v souvislosti se zaměstnáním žen, kdy se však jednalo spíše o ideologii komunistické strany než o skutečný krok k emancipaci:

“ od 50.let minulého století fungovala u nás tzv. emancipace, kdy ženy chodily do práce na plný úvazek, i když mly již dříve. Byla to změna oproti předchozím období, nicméně to nebyla emancipace v pravém slova smyslu, nešlo o snahu o rovnoprávnost žen, jednalo se spíše o ideologický krok, kdy komunisté chtěli mít i prostřednictvím kolektivismu významný vliv na rodinu. Došlo proto ke snížení platů mužů a ženy tak do zaměstnání musely. Dříve fungovaly jesle a mateřské školky. Jelikož se však jednalo o umlou zaměstnanost, bylo možné a také to bylo běžné, že žena byla v průměru jeden celý týden v měsíci na O.R.”⁹

Tento názor ukazuje podstatný rozdíl v zaměstnanosti matek u předchozí generace.

Z osobní zkušenosti mohu říci, že právě skloubení zaměstnání s péčí o děti a jejich výchovou je velmi náročná a není jednoduché najít kompromisní řešení, která jsou takovými situacemi vyvolávána, navíc málokterá žena touží v souvislosti s péčí o svou rodinu odevzdání kompromisu. Náročnost spoívá především v tom, že ženy (nejen v případě nízké zaměstnanosti) musejí pracovat na plný úvazek, navíc si často nosí práci i domů a také mnoho pracovních pozic vyžaduje rekvalifikace nebo další vzdělávání. Ale jak již bylo zmíněno, dnešní rodina se individualizuje a vnitřní vztahy se prohlubují a stávají kvalitnějšími, a tak pro ženu zde může nastávat konflikt rolí, protože touží být dokonalou matkou i manželkou, ale zároveň chce a má možnost se dobře uplatnit společně i v zaměstnání. Zde dochází ke konfliktům, které v rámci charakteristik současné rodiny popisuje například významný klinický psycholog Matoušek.¹⁰

⁹ OUJEZDSKÁ M., editelka Národního centra pro rodinu, osobní rozhovor, Brno, 24.1.2014

¹⁰ MATOUŠEK O. Rodina jako instituce a vztahová síť. 1997

Další z charakteristik dnešní rodiny jsou:

- **Plánované rodičovství**, které je snadn ji realizovatelné díky velkému rozvoji ženské antikoncepce.
„Krom volby alternativních životních styl dochází také k odkládání vstupu do manželství a založení rodiny, vzrostl i podíl dětí narozených neprovdaným matkám, stejně jako akceptace rozvodu i nesezdaného soužití. Příčinami jsou zejména hodnotových orientací a rozrůznování životních styl , tak r st ekonomické nejistoty a vývoj ekonomických podmínek mladých rodin. Technologickým aspektem ovliv ujícím vývoj rodiny je též nap . zkvalit ování antikoncepce.“¹¹
- Svatba a **vznik manželství je odkládáno**, partne i spolu nejprve žijí “na zkoušku”, ke svatb tak ásto dochází až po narození dítěte nebo spolu partne i z stávají žít v nemanželském – nesezdaném soužití
- N které z typických rodinných **funkcí p ešly na stát** a vzd lávací zařízení r zného typu
- Je oslabena stabilita rodiny – b žným **ešením konflikt je rozvod**, kterých nar stá natolik, že tém polovina manželství kon í rozvodem (v roce 2012 dosáhla úhrnná rozvodovost 44,5 %). Navíc nikde není evidován počet rozpadlých nesezdaných soužití. Ukon ení manželství je všeobecn tolerováno a považováno za b žné ešení vzniklých problém . Nar stají nov vytvo ené, rekonstruované rodiny.
- Zvyšující se úrove a snadná dostupnost vyšších a tzv.**inteligentních technologií**, které poskytují vzd lání a p edevším zábavu, ale tím práv mohou ohrožovat komunikaci a blízkost v rodin .
- V tší **asová zaneprázdn nost obou rodi** z d vodu vysokého pracovního nasazení obou. Jedním d vodem m že být ekonomická situace rodiny, kdy je nutné, aby pracovali oba manželé a na plný úvazek, druhým d vodem bývá touha po úspěšné karié e. Výsledek pak bývá **oslabená komunikace v rodin** a nedostate ný společ n trávený as. Přestože si mnoho žen po skon ení rodi ovské dovolené p eje zkrácený úvazek, zaujímá tato možnost v naší republice pouze 7%

¹¹ CHALOUPKOVÁ, Jana; ŠALAMOUNOVÁ, Petra. *Postoje k manželství, rodičovství a k rolím v rodin v české republice a v Evrop* . Praha : Sociologický ústav AV R, 2004

ze všech pracovních úvazků, v zahraničí (Německo a další země EU) je tento podíl až 30%!

„Zeptali jsme se téměř 2000 žen na rodičovské dovolené, co by si přály. Nejčastější odpověď: zkrácený úvazek.

Zjistili jsme, že si od práce na zkrácený úvazek neslibují jen čas pro dítě a možnost v novat se zaměstnání, ale především určitou jistotu, že „nebudou jen doma“.

Zkrácené úvazky mají zajistit, aby se mateřství nestalo překážkou jejich vlastního růstu a následného znevýhodnění při návratu do zaměstnání.“¹²

- Stárnutí populace a změna v rodinném systému – děti žijí delší dobu se svými rodiči, ale po založení vlastní rodiny se zase osamostatňují a žijí od rodičů odděleně, což bývá označováno pojmem neolokalita. **Mezigenerační soužití se tak stává složitější** a nejstarší generace v rodině často trpí samotou a pocitem zbytečnosti a přítelkyně. Objevuje se také pojem tzv. **“sandwichová generace”**, tento pojem se týká více žen, a to ve věku, kdy jsou stále aktivní ve svém zaměstnání (a často tím i podporují někoho v rodině), zároveň jsou již babičkami a pomáhají tak svým dětem péči o vnoučata a k tomu se již musejí starat o vlastní starší rodiče vyžadující každodenní pomoc. Mění se podíl ekonomicky aktivních lidí, podíl starých lidí, dětí, a vše nasvědčuje pomalému a plynulému stárnutí populace.¹³
- Společným bodem souvisí **atomizace rodiny**, tu umožňuje především lepší ekonomická situace rodin, rodiny si mohou dovést život odděleně od ostatních členů rodiny – rodičů, sourozenců aj. Atomizace souvisí také s možností v novat se více vlastním zálibám nebo kariéře.
- Jako charakteristický znak dnešní rodiny je také mnoha autory zmiňována **dezintegrace rodiny** – opět souvisí především s časovou zaneprázdněností rodičů, vysokým pracovním vytížením, kvůli němuž ubývá společně strávených rodinných chvil a to ohrožuje rodinnou integritu. Tuto situaci navíc rodiče často eší

¹² Národní centrum pro rodinu, *M Anima – flexibilní vzdělávání pro ženy v aktivní části rodičovství* [online].c2012 [cit.2014-4-9].

¹³ MOŽNÝ I., Rodina a společnost. 2008; 257-287

materiální kompenzací, tím ale mohou u svých dětí deformovat systém skutečných hodnot.¹⁴

- Rodina je v dnešní době cílovou skupinou mnoha reklam a obchodních tahů, takže často podléhá **konzumnímu stylu života**, upadají tak skutečné životní hodnoty a do popředí se dostávají především ekonomické, to souvisí i s rozdělením rodin podle socioekonomické situace. Rodiče se dostávají do patové situace, kdy chtějí pro svou rodinu to nejlepší, což vidí ve zvýšení ekonomického standardu rodiny, ale musejí pro to vynaložit větší úsilí v zaměstnání a bojují tak s nedostatkem času pro společné chvíle s dětmi.

Institut rodiny se tedy stále proměňuje. Mezi jednu z podstatných změn patří i to, že rodina má nyní svoji převodně výhradně heterosexuální podstatu v rodičovském páru, homosexuální páry sice ani zákonem o registrovaném partnerství nezískaly možnost mít děti (adopcí, přistoupením nebo umělým oplodněním), ale přesto přibývá rodin, které tvoří homosexuální pár (především leseb) a jejich děti.

I přes veškeré změny charakterizující současnou rodinu, které jsou bohužel svým individualistickým rázem často protirodinné, stále zůstává základem společnosti a bezpečným útočištěm pro její členy. Pro většinu lidí je rodina a vztahy uvnitř nejvyšší životní hodnotou.

*„Rodina s dětmi je v dnešním moderním světě jediným místem, kde se člověk může cítit šťastný, soudí 81 procent lidí. Téměř 90 procent lidí se domnívá, že mít děti je pro životní radost.“*¹⁵

1.3 Funkce rodiny

Rodina je ve svém vývoji v neustálém pohybu a stále se mění, je ovlivněna vším, co se okolo ní děje, záleží na přírodních, ekonomických, politických, náboženských a dalších podmínkách, ve kterých působí. Přesto však zůstává základní, nenahraditelnou a výchozí institucí pro všechny jedince. Rodina má několik jasných funkcí, které prakticky vycházejí

¹⁴ KRAUS B., Základy sociální pedagogiky. Praha:2008. 83-86

¹⁵ Vavro, J. *Rodina a děti jsou pro mě důležitější než vysoké příjmy* [online].c2014 [cit.2014-4-9].

z uspokojování potřeb jejích členů. Její nenahraditelnost a významnost však spočívá hlavně v emocionální funkci, která je v rodině jednou z nejsilnějších.

Současná rodina v evropských podmínkách je vystavena z hlediska své funkce jiným nárokům než dříve a za stavu politické i hospodářské stability je kladen větší důraz na vyšší funkce rodiny, které odpovídají v podstatě vyšším potřebám člověka. Pokud se tedy rodina nemusí potýkat se zajištěním základních potřeb, se zajištěním podmínek pro přežití a zajištění potravy, může začít uspokojovat a naplňovat funkce rodiny, které se více zaměřují na umožnění osobního rozvoje jednotlivým členům rodiny, především dítěm. Funkce rodiny se mění stejně rodina sama, oslabují funkce jako třeba náboženské nebo výrobní, na které přebírá stát prostřednictvím svých institucí, například funkci vzdělávací. A jiné funkce, a to hlavně emocionální, posilují v rodině na svém významu.

Funkce rodiny spočívají především v „*uspokojování potřeb a zájmů členů rodiny, jež zabezpečuje rodina v souladu s potřebami a zájmy celé společnosti. Plní-li rodina své funkce dobře, pak probíhá v rodinném životě socializace mladé generace nejprve iroženějším a tím i nejlepším způsobem. Současně tu nacházejí dospělí členové optimální zázemí pro celý svůj život*“¹⁶.

Funkce rodiny jsou vzájemně propojené a jejich spojením je utvářena podoba rodiny. Pokud dojde k narušení některé z funkcí, je velmi pravděpodobné, že dojde k celkovému narušení rovnováhy v rodině. To má vliv na fungování celé rodiny, může to zasáhnout do různých oblastí, ovlivnit například sociální postavení a mít především vliv na vztahy v rodině. Základní a hlavní funkce rodiny jsou uváděny tyto:

Biologicko-reprodukční funkce

Biologicko-reprodukční funkce zajišťuje pokračování rodu, umožňuje uspokojení základní sexuální potřeby a také udržení populace. Tím je tato funkce důležitá nejen pro rodinu a její jednotlivce, ale i pro společnost. Dříve byla tato funkce významnější z hlediska zajištění rodinná stáří, což je v dnešní době často přesouváno na stát a jeho zdravotnické nebo sociální instituce. A protože tato funkce jeví jako naprosto základní a už z jejího názvu plyne, že se jedná o přirozenou funkci vyplývající ze základních potřeb člověka, je v současné době oslabena trendem ve vyspělých zemích, kde je běžné, že rodiče zcela řídí možnost potěpit potomka prostřednictvím antikoncepce. V této společnosti

¹⁶ PACHL, L., a kol. *Malá abeceda rodiny*. 1. vyd. Praha: Panorama, 1983, s. 78

uplatnění a zajištění si určitého životního standartu volí rodiče často jen jedno maximálně dvě děti. A přibývá i pár , které se dobrovolně vzdají možnosti mít děti .

Ekonomicko-zajišťovací funkce

Je to další z funkcí, která je podstatná jak pro samotnou rodinu, tak společnost a stát. Dříve byla tato funkce pro rodinu významnější, protože rodina byla závislá především sama na sobě a svých výrobních funkcích. Dnes tato funkce plní materiální zabezpečení rodiny. Jejídležitost spoívá také v zajištění výchovy členů rodiny k zapojení do pracovního procesu a tím zapojení do ekonomiky společnosti.

Socializační funkce

Rodina je hlavní a první socializační inítel jednotlivce, proces socializace se v rodině startuje a na tom, jak probíhá, záleží celý další vývoj dítěte, jeho sociální zapojení, jeho vnímání okolního světa a vytváření postojů, návyků, hodnot, záleží na tom vývoj chování dítěte. Socializace probíhá i přes sobě okolí, především ve škole a v kolektivech vrstevníků, ale i přesto zůstává vliv rodiny v tomto procesu nejpodstatnější. Rodina je primární sociální skupinou a je odpovědná za výchovu dítěte. Socializace probíhá ve vzájemné interakci, dítě neprochází pasivně, ale je na ní aktivně účastno. V této funkci rodiny se nejvíce uplatňuje výchova, v rámci ní je důležité, aby dítě od dětství získávalo pojem o hranicích a uvědomovalo si s tím souvisí jejich posouvání.

Ochranná funkce

Pod ochrannou funkci patří veškeré činnosti, které vedou k péči o rodinné členy, vedou k zajištění jejich bezpečí, zajištění jejich potřeb – zdravotních, hygienických, psychosociálních. Některé z činností, které pod tuto funkci patří, přebírá stát. Zajišťuje tedy ochrannou funkci prostřednictvím různých domovů, jak dětských, tak pro seniory, zdravotních institucí v podobě léčen a ústavů a jiných. Tendence dnešní doby však směřují k tomu, aby rodina byla hlavním aktérem v péči o své blízké a stát fungoval pouze jako podpůrná složka.

Kulturní funkce rodiny

Kulturní funkce je funkce související s výchovnou a vzdělávací funkcí. Její podstata spoívá v předávání kulturních vzorců a morálních hodnot a postojů. Patří sem také způsob trávení volného času v rodině, tedy i složka relaxace a rekreace. Je ideální variantou, pokud členové rodiny tráví svůj volný čas spolu, společnými aktivitami, je to přínosné především pro děti i v době jejich dospívání, ale také pro seniory, kteří jsou často postiženi samotou a pocitem opuštění a z nich pramenícího pocitem zbytečnosti a neúčinnosti. Pokud

tedy rodiny tráví čas pohromadě v etn d t i prarodi i dalších len rozšířené rodiny, má to pozitivní vliv na výchovu mladší generace, která tak p irozenou cenou získává vzorce chování a morální postoje vedoucí k d stojnému p ístupu ke starší generaci.

Funkce výchovná a vzd lávací

Výchova a vzd lávání probíhá v každé rodin ě jak v dom ě tak nev dom ě p i každodenním chodu domácnosti a fungování rodiny. Je to dané tím, že u ení probíhá n kolika zp soby v etn nápodoby, opakování, reprodukce, takže d t i p ebírají zp soby chování svých rodi ě, p íjímají je za vlastní a p edevším za správné. Rodina má na výchovu a vzd lávání nejv tší vliv, hlavn ě ve v ku do t í let dít ě, respektive do doby, než za ne dít navšt vovat n jaké p edškolní nebo školní za ízení.

Vzd lávací funkci do ur ité míry p ebírá škola, zájmové kroužky i média. Rodi ě však z stávají, nebo by alespo ě m li, t ěmi, kte í mají na vzd lávání svého potomka nejv tší vliv a m li by si uv domovat, že je to jedna z nejcenn ějších v cí, které mohou svému dít ěti dát do života.

Emocionální funkce

Emocionální funkce je nejd ležit ější funkcí rodiny, a to z toho d vodu, že je nenahraditelná. Žádná jiná instituce nenahradí napln ění emo ních pot eb len rodiny, jako rodina sama. Je to tedy funkce, jejíž podstatou je uspokojování emo ních pot eb jedinc ě v rodin ě, jejich pot eby, že n kam pat í, že jsou cht ěni, pot ební pro druhé, milování. Díky tomu by se m l v rodin ě každý cítit dob ě a bezpe ěn a m la by mu rodina napl ovat smysl slova domov. Vytvá ět domov pat í také mezi funkce rodiny. Znamená to vytvo it stabilní a silné zázemí, kam se m ěže každý rodinný ělen uchýlit v jakékoliv životní situaci, zázemí, kde se lov k vyvíjí v osobnost, kde ěerpá sílu a kde fungují zdravé rodinné vazby.

Pokud jsou emocionální vazby v rodin ě narušené a neda í se vytvá ět domov jako š astné pevné a láskyplné zázemí, dochází k ad zm ěn ve vývoji osobností rodinných ělen ě. Nestabilní prost edí má nejv tší vliv na vývoj osobnosti dít ěte. Emo ní deprivace dít ěte má velký vliv na celý další život, na jeho sebev domí, komunikaci, navazování vztah ě a spoustu dalších. K narušení emo ní stability dochází nejen u vyložen ě problémových a narušených rodin, ale i tam, kde jsou rodi ě nap íklad p íliš zam stnání a ějiž svojí dobrovolnou volbou nebo z pot eby zajistit a uživit rodinu. Nemají tak ěas na d t i, na komunikaci a hru s nimi, p enechávají to škole a mimoškolním za ízením a doma pak moderním technologiím, ale postupn ě tak dochází k vytvá ění odstupů d t i od rodi ě

a k citovému strádání. Dalším problémem je rozvod, který je významných negativním zásahem do emocionálního vývoje dítěte.

Tam, kde je narušena emocionální funkce rodiny může docházet i k emocionálnímu zneužívání dítěte. Matoušek definuje emocionální zneužívání dítěte takto: „*Je to trvale nepřátelský postoj rodiče k dítěti nebo naprostý emocionální chlad, též využívání dítěte výhradně k plnění citových potřeb dospělého, jež nebere v úvahu potřebu dítěte.*“¹⁷

Jak jsem zmínila na začátku této kapitoly, funkce rodiny se prolínají a aby byla rodina funkční, uspokojovala potřebu svých členů a dokázala vychovat a vzdělávat spokojené dítě, je nutné fungování a propojení všech funkcí.

Pro úspěšný rozvoj osobnosti dítěte v rodině jsou považovány tyto základní podmínky:

- *„Přítomnost podstatných prostředí, které odpovídá a přispívá k individuálním potřebám a rozvoji dítěte.*
- *Patří k ní komunikace a interakce mezi jednotlivými členy rodiny. Rodiče by měli prezentovat vhodný model sociálního chování.*
- *Patří k ní opovování náklonnosti a lásky dítěte rodinou.*
- *Adekvátní respektování dítěte.*

Za funkční rodinu považujeme rodinu, která v rámci svých členů plní svá poslání, uspokojuje potřebu dítěte, vývojové tendence a představuje primární optimální socializační prostředí.“¹⁸

1.3.1 Rozdělení rodin podle jejich funkcí

Z výše uvedených hlavních funkcí rodiny se tedy dá odvodit, jak by asi měla vypadat funkční rodina, ale také to, podle čeho označit rodinu za dysfunkční nebo afunkční. Je jisté, že takové rozdělení je velmi individuální a specifické, a vyžaduje komplexní pohled na stav rodiny a celkové posouzení. Rozdělení rodin podle funkcí je následující:

¹⁷ MATOUŠEK, O. *Rodina jako instituce a vztahová síť*. Praha, 1993., str.100

¹⁸ KOHOUTEK, R. 1998. *Vývoj a výchova dítěte v rodině*. Brno: CERM, 1998, s.13

- Rodina eufunkční - pokud rodinu označíme jako eufunkční, nebo-li dobře fungující, znamená to, že se jedná o rodinu, která plní všechny své podstatné funkce tak, že se její členové mohou cítit uvnitř rodiny dobře, cítí se naplněni po stránce emocionální, duševní i sociální, rovněž i po stránce ekonomické. Vývoj dítěte u takové rodiny naplňuje požadavky na průběh kvalitní socializace dítěte v rámci kulturní-výchovných vzorců dané společnosti. Podle dat českého statistického úřadu je eufunkčních rodin v české společnosti přibližně 85%.
- Rodina problémová - rodina, ve které se vyskytují problémy, ovšem ne takového rázu, aby měl vliv na vývoj a systém rodiny samotné, nejedná se o vážné narušení základních rodinných funkcí, ale pouze o jejich ohrožení, a to jen v některých aspektech. Tyto problémy je rodina často schopna řešit sama anebo využívá spíše jednorázové pomoci zvenku prostřednictvím sociálních pracovníků. Pro ni také taková rodina znamená potřebu zvýšeného sledování. Problémových rodin je v naší populaci okolo 12%.
- Rodina dysfunkční – jedná se o rodinu s vážnějšími poruchami její funkce, které již ohrožují vývoj dítěte a jejich socializační proces v rodině i rodinu jako systém. V tomto případě je již nutná neustálá pomoc z vnějšku a sanace rodiny. Může zde dojít k situaci, kdy jsou rodiče zbaveni rodičovských práv. Takových rodin je pravděpodobně okolo 2%.
- Rodina afunkční – rodina afunkční je zcela nefungující rodinou, kde dochází k poškozování jak vývoje a výchovy dítěte, tak jeho psychiky a tím celé jeho osobnosti. Děti v těchto rodinách bývají ohrožené i po stránce fyzické. V rodině tohoto typu již nemá smysl sanace rodiny, řešením je zde odebrání dítěte a zajištění náhradní péče. Afunkčních rodin je ve společnosti 0,5%.

„Poruchy rodiny chápeme jako situace, kdy rodina z nějakého důvodu a v určité míře neplní základní požadavky a úkoly dané společenskou normou a vyjádřené v očekávání na adekvátní zařazení jejích členů do společnosti. Porucha je tedy selhání některého nebo některých členů rodiny – a již z jakéhokoli důvodu – projevující se v nedostatečném plnění některých nebo všech základních funkcí rodinných.“¹⁹

¹⁹ DUNOVSKÝ, J. 1986. *Dítě a poruchy rodiny*. Praha: Avicenum, 1986, s.12

Rozdělení rodin podle funkce má svůj význam především z toho důvodu, že je rodina jedním z nejdůležitějších socializačních institutů a má na vývoj dítěte zásadní vliv. Správně rozpoznat, jak rodina funguje a umět pomoci v případě nutnosti, je důležité jak pro samotné členy dané rodiny, tak pro celou společnost. Naprostá většina patologického chování má svůj původ v rodině, převážně v dětství. Patologické chování jedince pak má dopad i na ostatní společnost. V této oblasti rodinné prevence i sanace má svůj velký význam sociální pedagogika.

2 VÝCHOVA V RODINĚ

*„Každá výchova se svým způsobem podobá dobrodružné výpravě. Cíl máme kdesi v dálce před sebou a cesta, která k němu vede, je plná překážek a překvapení. Na každém kroku nás čekají nové objevy, radosti a uspokojení, a ovšem i zklamání a těžkosti.“*²⁰

Krásná a velmi výstižná citace docenta Matějky otevřela druhou nosnou kapitolu celé práce. To, že se výchova podle docenta Matějky podobá dobrodružné výpravě je z určitého úhlu pohledu poutavé a zajímavé, i přesto, že by většina vychovávajících byla raději za možnost přirovnání k procházce růžovou zahradou. Ale už fakt, že výchova v rodině je založena na silném emocionálním základě způsobuje, že během výchovy a tedy v každodenní realitě, prožíváme stavy radosti, uspokojení, naplnění, nadšení a harmonie avšak také stavy zklamání, vyčerpání, napětí, výitek sv domů i bezradnost. Výchova není pouhé formování jednoho (většinou mladšího, závislého, bezmocného, pasivního) nikým jiným, tj. starším, silnějším, zkušenějším, není to jednostranný vztah, ale vztah souvinnosti.

Výchova je pojem u kterého celá moje bakalářská práce začíná. Při volbě tématu jsem cítila, že potřebuji o tomto procesu jak zjistit více, tak se o něm podívat. Svoji profesní jsem zdravotník, a tak i proto, když jsem čekala první dítě, měla jsem obavy maximálně zdravotního rázu a nikdy mě nezatřouvaly myšlenky, jak budu zvládat výchovu dítěte. Nezatřovala jsem se takovými myšlenkami, protože jsem byla přesvědčena, že pokud se člověk dostane daru v podobě zdravého dítěte, tak výchova už je přirozeně probíhající proces, ve kterém v domě i nedomě budeme uplatňovat převzaté vzorce z toho, jak jsme sami byli vychovávaní, ale není to určité, co by bylo třeba dělat, hledat cesty a přístupy a zamýšlet se. Navíc já jsem byla vychovávána rozhodně autoritativním stylem výchovy, tedy spíše tvrdší výchovou, ale bylo to tak stejné v mém širokém okolí. O rozhodnutí rodičů (i uitelů!) se nediskutovalo a přišlo mi přirozené, že rodičové a dítě poslouchá, prostor k diskusi v podstatě nebyl, a tak to bylo mnou i mémi vrstevníky přijímáno. Ve výchově platila jednoduchá pravidla, nad kterými bylo základní: „buď to přijde po dobrém nebo po zlém“.

A když jsem se sama stala rodičem, najednou jsem poměrně velmi brzy zjistila, že výchova opravdu neprobíhá samovolně bez naší v domě vinnosti a práce, že socializaci dítěte řídit

²⁰ MATĚJKY, Z. *Rodiče a děti*. 1. vyd. Praha: Avicenum, 1986, s. 59 – 60

nemusím, je nezáměrná a ovlivnit ji lze maximálně volbou prostředí v jakém se bude dítě vyvíjet, ale výchova je záměrná a cílev domě působení. Nevyhneme se tedy tomu, že je nutné se nad ní zamýšlet a řešit ji. Ale problém začal hned když jsem podvědomě přebírala model výchovy svých rodičů. Základní výše zmíněné pravidlo nešlo praktikovat u malého batolete a především jsem začala narážet na otázku, co znamená a jak má vypadat to „po dobrém“ a jak to „po zlém“. Navíc v domě jsem nechtěla vychovávat stejným způsobem, jakým moji rodiče měli, chtěla jsem se lišit, být demokratičtější, přátelštější. Nejpodstatnější fakt je ten, že pokud se bavíme o výchově člověka, tak nemohou platit všeobecně platná pravidla, protože každý člověk je osobnost, individualita a především k dítěti je nutné postupovat s respektem k tomuto faktu. Začala jsem se tak dostávat do situace, že výchova je problém, obzvláště pokud moje výchova probíhala v odlišném stylu než je současný pedocentrický postup. A zjevně to nebyl problém jen pro mě, generace dnešních mladých rodičů, si prošla výchovou vzájemně velmi podobnou, dá se to ukázat na spoustě dětských knih a dětských i rodinných filmů např. z 80.let, kde s úsměvem a vzpomínkou připomínáme každý „výchovný“ pohlavek, tresty domácího vězení i strach dětských hrdinů z výprasku po nějakém vteřinovém průšvihy. A se tomu věřím dnešních nejen učitelů úsměvem je, n jak cítí, že to vlastně už takto nechceme, že by bylo dobré dát se trochu jiným směrem. Někdo jí směrem zcela odlišný. Ale vzorce a modely, ve kterých jsme sami vyrůstaly, jsou hluboko v nás a těžko je potlačíme a často ani nechceme, respektujeme je, jen třeba cítíme potřebu je trochu pozpůsobit, přehodnotit. To, jak výchovu uchopit řeší v té době rodiče, dá se tak usuzovat už z nabídek mnoha knižních bestsellerů, z nabídek přednáškových a besedních aktivit, z běžné komunikace mezi mladými rodiči, ale i z vytiženosti pedagogicko-psychologických poraden, psychologických pracovišť zaměřených na děti a mládež, z různých typů kurzů. Sama jsem byla překvapená, jak náročné bylo dostat se na přednášky například paní doktorky Jitky Prekopové, a nad množstvím dotazů týkajících se tápání ve výchovných postupech.

“Výchovu můžeme definovat jako cílev domě, plánovitě, systematické a všestranné konání směřující k přípravě člověka pro jeho společenské úkoly a osobní život. Výchova je celoživotní působení na procesy lidského chování, učení a začlenění člověka do společnosti. Výchova je zprostředkování znalostí, dovedností a postojů, které jsou pro dítě důležité.

v dané společnosti a které jsou pokládány za důležité k předání dalším generacím. Rozné aspekty výchovy byly v ní ovlivněny zejména kulturními podmínkami a odlišnými koncepcemi chápání rodiny ve společnosti.”²¹

Pro to, aby mohl vzniknout šťastný a láskyplný domov, je důležitá rodinná harmonie a pohoda. V těchto podmínkách je možné poskytnout dítěti základ zdravé a plnohodnotné úspěšné výchovy. Základním kamenem dobré výchovy je zájem o dítě a čas, který s ním trávíme. Pokud svým zájmem vytvoříme přátelskou a klidnou atmosféru, máme tak prostor pro utváření pozitivních povahových vlastností dítěte. Výchova je proces vzájemného působení rodičů, učitelů, vychovatelů, výchovných institucí na dítě a mládež. Jedná se tak tedy o cílevědomé působení za určitým výchovným cílem. V tomto procesu u dítěte rozvíjíme určité vlastnosti a postoje a ovlivňujeme stanovování hodnot. Vychovávat znamená používat určité výchovné nejen prostředky, ale i celých modelů a metod, v nichž vycházíme z tradic, zkušeností i v dnešních poznatků. V dnešním pojetí výchovy se na výchovu nepohlíží jako výhradně na působení dospělých na dítě, ale tak, že výchova je interaktivní proces, kde působí i dítě na dospělé nebo ovlivňuje výchovné postupy, náladu vychovávajících, duševní stav a tím se stávají aktivními iniciátory výchovy. Výchova je proto procesem vzájemného formování a ovlivňování.

„Rodinná láska je přirozená jako dešť, avšak rodinnou dovedností a výchovou je třeba se učit.“²²

2.1 Formy výchovy

Každý člověk se narodí do nějakého prostředí, kterým bude formován pro svůj další život, stále více se klade důraz na to, že právě prostředí a výchova z raného dětství mají nejzásadnější vliv na celý průběh dalšího života, na utváření hodnot, utváření vztahů, na sebepřijetí. Výchova je určována svými biologickými, psychologickými a sociálními okolnostmi. Na základě biologických okolností probíhá výchova nejen u člověka, ale i u ostatních živočišných druhů, nicméně tam je determinována spíše geneticky. Po stránce sociologické a psychologické se na výchovu nahlíží jako na nástroj socializace, je zde tedy

²¹ ŠULOVÁ, Lenka, *Dítě nepotřebuje mámu nebo tátu, ale rodiče, Přednáška v rámci Dne vedy na FF UK v Praze dne 21.3.2012* [online].c2014[cit.2014-4-9].

²² MAGEE, T. - KITTOVÁ, M. 2001. *Šťastné dítě a jeho výchova v 52 lekcích*. Praha

podstatná sociální komunikace a spolupráce, výchova je p ípravou jedince pro p ístí život ve spole nosti. Tato p íprava probíhá jak v rodin , tak pozd ji i v dalších mimorodinných institucích, p edevším ve školkách a školách.

V procesu socializace je každý jedinec již od narození, jedná se o proces nezám rný a nahodilý a probíhá po celý život. Je to práv prost edí a okolí, které má na lov ka vliv na každodenní bázi. Výchova je sou ástí socializace, hlavní rozdíl mezi socializací a výchovou spo ívá v tom, že socializace je proces nezám rný, kdežto výchova je zám rné a cílev domé p sobení na jedince. Výchovou m žeme socializaci ovliv ovat a snažit se ji sm rovat podle výchovných cíl . Dosáhnout výchovných cíl je možné r znými zp soby, to jak výchova probíhá a jaké jsou její charakteristické znaky ur uje o jaký styl výchovy se jedná. Styl výchovy pak významn ovliv uje atmosféru v celé rodin a její ráz. V rámci celého výchovného p sobení je d ležité mít na pam ti, že a už se ídíme jakýmkoliv stylem výchovy a výchovným vzorcem, tak nejvíce d ti p ejímají naše vlastní vzorce chování, rodi e jsou pro d ti vzorem.

*„ Poslouchat dosp lé, to d tem nikdy moc nešlo. Ale co se jim vždy da ilo, bylo jejich napodobování.“*²³

Na stylu výchovy záleží další vývoj vychovávaného dít e a to, jak bude jeho osobnost formována do pozitivních nebo negativních vlastností. Obecn se rozlišuje n kolik styl :

- **Demokratická neboli harmonická výchova**

Pro tento styl je charakteristické pochopení, respekt a demokracie. Jsou jasn daná pravidla a je domluveno jejich dodržování. D ti se díky tomuto stylu výchovy p irozen u í zdravé komunikaci. Komunikace a diskuze je zde o ekávána a podporována.

- **Autoritá ská výchova**

Autoritá ská výchova se vyzna uje p ísným vyžadováním poslušnosti a dodržováním p íkaz . Rodi e zde jasn velí, prosazují moc, neberou se ohledy na p ání a názory dít e. Komunikace zde nemá podobu diskuze, ale jako vysílání a p íjímání p evážn rozkaz a prosazování moci rodi .

²³ MAGEE, T. - KITTOVÁ, M. 2001. *Š astné dít e a jeho výchova v 52 lekcích*. Praha

- **Liberální výchova**

Tento druh výchovy je charakterizován především benevolentním přístupem vychovávajících k vychovávanému. Na dítě se kladou malé požadavky, je nízká i kontrola hranic ve výchově, které jsou velmi rozvolněné. Klade se důraz na přání a náladu dítěte, s odvoláním na respekt k jeho osobnosti.

- **Zanedbaná výchova**

Zde se jedná o nedbalý přístup rodičů k dítěti, nezajímají se o důležité okolnosti, jako je prospěch dítěte, jaké má kamarády, s kým a kde tráví volný čas a především není zájem ani o emoční stav dítěte, jeho pocity, stavy, nálady.

- **Nadmírná ochranná výchova (hyperprotektivita)**

Typ výchovy je označovaný také jako „opičí láska“. Jedná se o přehnanou a nadměrnou starostlivost rodičů o dítě. Rodiče pro dítě dělají maximum s úmyslem i obhajobou, že musí dělat vše pro dobro dítěte, přání dítěte plní n kdy až z pozice podřízení.

- **Disharmonická výchova**

V disharmonické výchově nejsou daná jednotná a jasná pravidla, výchova je plná rozporuplností. Přístupy rodičů jsou vedeny momentálními stavy a náladou.

Přehled výchovných stylů má sloužit k určité orientaci ve výchovných přístupech, v tšinou se nedá říct, že by se uplatňoval i jeden konkrétní styl, ale dochází k jejich promísení s některými převládajícími prvky. Některé promísení však má značný destruktivní vliv na vychovávaného. Například kombinací autoritativní a nadměrné ochranné výchovy se dosahuje metody „cukru a biče“ a prokázalo se, že tento styl vede k nejvyšší míře oddanosti, jedná se tím však o manipulativní chování, které nemá nic společného s demokratickou výchovou. Vychovávaný jedinec je tím ohrožen do budoucna a to především ztrátou sebevědomí, schopnosti samostatného rozhodování i svobody myšlení.

Za ideální, harmonické a zdravé prostředí se považuje to, když je v rodině zvolen a praktikován demokratický styl s určitými prvky liberálnosti.

“Pokud se lidé nenaučí chovat jinak, budou se dále chovat tak, jak si to osvojili v autoritativním modelu – poslušně, neposlušně nebo mocensky, nikoliv zodpovědně a s respektem..

Ídit se hodnotami není totéž jako podídit se autoritě“²⁴

Demokratický styl výchovy není jen něco mezi autoritářským a anarchistickým výchovným stylem, je to zcela jiná kvalita díky svým smysluplným normám a pravidlům, které odráží skutečné potřeby společnosti a respektují základní lidské potřeby. Na jejich vytváření se mohou podílet všichni členové společnosti a pro všechny platí.

2.2 Role v rodině a jejich význam pro výchovu

„Nebudeme mluvit o divadle, ale o jednom delším období v životě dítěte. S tím divadlem to však přece jen trochu souvisí. Jenomže role se tu nehrají, ale v pravém slova smyslu žijí.“²⁵

Tak jako v rámci celé společnosti plní každý z nás určité role, tak je tomu i v rodině. Role **rodiče**, milujícího a zodpovědného, je role nesmírně náročná, proměnlivá a komplexní. Společnost očekává, že rodiče se o dítě postarají a připraví ho na samostatný život. To, jak má rodič svou roli plnit souvisí s funkcemi rodiny. Pokud rodič svou roli neplní tak, jak by měl a jak se očekává, může to být z mnoha příčin, například problém se ztotožněním se s rodičovskou rolí anebo může být jinou závažným problémem dnešní doby, kdy rodič musí zastat spoustu svých dalších rolí (zaměstnanec nebo zaměstnavatel, studenta, manžela, dítěte starších rodičů a mnoho jiných), které od něj společnost očekává. Rodič se buď dostává přímo do konfliktu rolí nebo „jen“ některou ze svých rolí nezvládá naplno. Problém ve výchově nastává samozřejmě v situaci, kdy není zvládnutá role rodiče nebo je v konfliktu například rolí vázanou na pracovní kariéru. Nezvládnutí rodičovské role má v první řadě přímý dopad na dítě, pak na manželství a tím dále na celou rodinu, v širším měřítku tak na celou společnost.

²⁴ KOPÍVA, Pavel. *Respektovat a být respektován*. 3. vyd. Bystřice pod Hostýnem: Spirála, 2008, s.259 - 260

²⁵ MATJÁEK, Z. *Rodiče a děti*. 1. vyd. Praha: Avicenum, 1986, s. 49

Každý má v rodině svou roli, matka, otec, dítě, sourozenec, prarodiče a další. Často se uvádí, že pro dítě má v raném věku nejzásadnější význam především **matka**. K matce si dítě vytváří vztah jako k prvnímu člověku, nebo tento vztah vzniká již v těhotenství. Tento vztah se ze strany matky nazývá mateřskou láskou, o níž se hovoří jako o bezpodmínečné lásce, čili, že matka své dítě miluje za jakýchkoliv okolností takové, jaké je. Výchovné role matek jsou více založené na péči o dítě, více se starají o zajištění jak základních životních potřeb, tak o socializaci, o budování vztahu k ostatním lidem, starají se o budování pocitu bezpečí, o vytváření rodinného hnízda. Role matky přivádí dítě do života především pomocí strážce, učí dítě s emocemi pracovat a orientovat se v lidských vztazích.

Narozdíl od mateřské lásky, se láska otcovská pokládá za podmíněnou. Je to názor diskutabilní, nicméně jsou to věšinou otcové, kdo například nezvládnou přijmout postižené dítě a od rodiny odcházejí nebo v situaci, kdy si založí další rodinu někdy zcela ztratí zájem o své první dítě atd. Role **otce** ve výchově dítěte je odlišná od role matky především v tom, že otcovská láska nabírá na intenzitě později než mateřská. V věšinou tehdy, až se s dítětem dokáže dobře domluvit, nejvíce v předškolním a raném školním období. V těchto dobách je otec pro dítě velice důležitý, je pro dítě autoritou myšlení a budoucího uplatnění ve společnosti. Otcové bývají ve své rodičovské roli více hraví, kreativnější, více od dítěte vyžadují a nutí je i více přemýšlet, neusnadňují jim komunikaci ani hru. Ve výzkumu dvou a pletiletých dětí se ukázalo, že dvě třetiny z nich mají raději za kamaráda na hraní otce. Muži – otcové ovlivňují vývoj dítěte směrem ven - k okolnímu prostředí, podporují důvěrou zvědavost, vytrvalost a také dítě přivádí ke konfrontaci se vším, čím se přibližuje k venkovnímu svému.

Navzdory výše zmíněnému však nejsou role matek a otců tak jednoznačně odlišitelné, to jak se kdo zhostí své rodičovské role je velice individuální a je to ovlivňováno řadou faktorů – vztah k dítěti, k rodině, k matce dítěte, vlastní výchova, sociálně – ekonomické podmínky a řada dalších.

Poslední sociologické průzkumy ukazují, že nemusí být pravdou, že matka je od přírody více uzpůsobena k výchově dítěte, zejména předškolního věku. Mateřskou láskou může milovat i muž a naopak otcovskou i žena. Pro rovnoměrný a zdárný vývoj dítěte je velmi důležité, aby se dítě setkalo s oběma typy lásky, s oběma výchovnými přístupy.

Jeden z výzkumů se prováděl například pod vedením prof. Ross D. Parka na přední kalifornské univerzitě v USA. Jeho výsledky ukázaly, že otec naváže k dítěti ihned po porodu velmi silné citové vazby, stejně tak jako matka, a je i stejně od přírody nadaný zacházet s dítětem. Rozdíl je jen v tom, že muži otcově se na své dítě tak často nesmíjí jako matky. Ovšem například detský pláč sobouje u otce zvýšený tep, krevní tlak i teplotu kůže, stejně tak jako u matek. Prof. Michael Lamb, Ph.D. z univerzity v Cambridge ve Velké Británii ve svých pracích dokonce prohlásil:

„S výjimkou kojení neexistuje žádná známka toho, že by byly ženy předurčeny být lepším rodičem. Ne biologické příznaky, ale sociální zvyklosti způsobují tradiční dělení rodičovské zodpovědnosti.“

V České republice obdobný výzkum prováděla i významná česká psychologička prof. PhDr. Lenka Šulová, CSc. na katedře psychologie Filozofické fakulty Univerzity Karlovy v Praze. Její výzkumy zpochybnily zažitý názor, že matka hraje do tří let v ku dítěte klíčovou roli. Profesorka Šulová podkresluje zjištěné výsledky pozorováním kojence v plaveckém bazénu, když je v přítomnosti matky a nebo otce. Matka si dítě otáčí obličejem k sobě, otec dělá pravý opak - intuitivně trénuje potomka a učí ho obstat v kontaktu s okolním světem.

Výchovné role obou rodičů by se měly vhodně doplňovat, ne zastupovat. K vytvoření úplného a kvalitního výchovného celku, je potřebná vzájemná působení maminky i tatínka. Tolerance, respekt a vzájemná podpora i v rozličných výchovných případech, je důležitým předpokladem zdárné výchovy. Pokud rodiče respektují navzájem své výchovné role, znamená to jejich zralost a schopnost dítěte vychovávat a také přiznává skutečnost, že na vzniku dítěte se podíleli oba rodiče. V opačném případě se jedná spíše o problematickou osobnost rodiče, jeho nedospělost a nevyzrálost.

Komplementarita rodičovských postav dle prof. Šulové:

- Oba rodiče plní vůči dítěti specifický úkol.
- Matčská a otcovská role jsou vzájemně komplementární (doplňují se).

- Mateřská a otcovská role jsou vzájemně v dítěti nezastupitelné (nezastupují se).
- Nelze rozhodnout, kdo je pro dítě a jeho zdravý psychický vývoj významnější rodičovskou postavou.²⁶

V rodině své výchovné role zastávají i ostatní členové, především prarodiče a sourozenci. Role **prarodičů** je velmi proměnlivá a záleží i na socio-ekonomické situaci společnosti. Velkou změnou je především to, že mnoho prarodičů žije dnes stále aktivním i pracovním životem, podniká nebo musí být v zaměstnání, buď dobrovolně nebo kvůli špatné finanční situaci, důvodem je i to, že se posouvá v k odchodu do důchodu a pak je to i tím, že se dítě rodí starším rodičem. S tím, jak se změnily role rodičů vlivem emancipace ženy a vlivem dalších změn typických pro dnešní rodinu, dochází i ke změně rolích prarodičů. Při pohledu do minulosti mohli babička s dědečkem mnohem větší vliv na výchovu svých vnoučat nejen tím, že sdíleli společnou domácnost, ale i svým vlivem a váhou slova v rodině. Dnešní změna jejich rolí spočívá hlavně v tom, že společná setkání vnoučat s prarodiči má ráz spíše zaopatřovací, tedy, že prarodiče dítě hlídají anebo navštěvují. Pro babičky a dědečky to může mít pozitivní přínos především v tom, že nenesou tíhu zodpovědnosti za výchovu, mohou si vnoučat více užívat v kamarádském vztahu. Jejich role bývá nejen zaopatřovací, ale často také harmonizující, kdy mohou podpořit právě rodinné zázemí, pomoci jak svým dětem, tak vnoučatům, předávat zkušenosti a moudrost. Nejen dítě, ale i celá rodina by měla u babičky a dědečka nalézat podporu, určitě zklidnění a pocit sdílení společných povinností a samozřejmě, že by toto mělo fungovat vzájemně. Rodinné vztahy však nebývají ideálními a mezi generacemi se často objevují rozdílné názory na výchovu, na chod domácnosti, trávení volného času a podobně a dochází tak i ke střetu rolí, zvláště v situaci, kdy je prarodič hlídáním vnoučat natolik vytížen, že s nimi tráví vlastně více času než samotní rodiče, ale přesto se od něj očekává, že nebude nijak zasahovat do výchovy a celkového řádu mladé rodiny.

Je tedy velmi podstatné ujasnit si své role a jejich náplň a toto vzájemně respektovat.

Další významnou roli ve výchově hraje i role sourozence. Role **sourozence** je z těchto rolí, kterou si člověk nemůže ani zvolit ani vybrat, je daná a neměnná. Sourozenci se vzájemně

²⁶ ŠULOVÁ, Lenka, *Dítě nepotřebuje mámu nebo tátu, ale rodiče, Přednáška v rámci Dne vedy na FF UK v Praze dne 21.3.2012* [online].c2014[cit.2014-4-9].

velmi ovlivují a naproti tomu po adí narození má velký vliv na celý další vývoj života jedince, jeho povahu. A se rodi e snaží a vychovávají své d ti stejn , tak na n výchova nikdy stejn nep sobí. Role sourozence má dít u it roli partnera, p ipravit ho na život v kolektivu, na školu, na zam stnání, na partnerský život. Sourozenecké vztahy bývají plné vášní a rivality, ale také by m ly být základem tolerance, solidarity a respektu.

2.3 Faktory ovliv ující výchovu

Jak je zde již n kolikrát zmín no, výchova je proces zám rný a uv dom lý s ur itými výchovnými cíly, je interaktivním procesem vzájemného p sobení a navíc p sobí i okolní vlivy a faktory, které výchovu ovliv ují. Podstatné faktory ve výchov jsou p edevším komunikace, vzájemn strávený as, d slednost a bezpodmíne ná láska – jedná-li se o výchovu rodi ovskou. A jsou také faktory, které výchovu ovliv ují negativn , p edevším jsou to narušené rodinné vztahy, rozvod, ztráta rodi , dále patologické jevy jako agresivita v rodin , závislosti – alkoholismus, narkomanie, gamblerství aj. Faktory, které výchovu mohou také zna n ovliv ovat jsou masmédiá a moderní technologie, p edevším po íta ové hry, virtuální životy, sociální síť a vztahy p es n .

2.3.1 Komunikace v rodin

Komunikace v rodin je jedním ze základních kamen výchovy a bez kvalitní komunikace nem že být dosaženo kvalitní výchovy. Rodi e na své d ti p sobí neustále, a to i ve chvílích, kdy si to neuv domují, verbální i neverbální komunikace rodi je pak odrážena v komunikaci dít te. Jelikož je každý rodi pro své dít vzor, a to a již dobrý nebo bohužel i špatný, tak dít p ebírá styl jeho vyjad ování, celkové komunikace a zp soby jeho chování. Proto je v chování d tí tak ásto vid t chování jejich rodi , nejlépe se to dá pozorovat p i komunikaci sourozenc . Nap íklad v situacích, kdy jsou sourozenci v n jakém sporu, tak je patrné, jak p i ešení problém postupují rodi e, dít totiž postupuje dle získaného návodu, který od nich odpozuje a p ebere. Pokud tedy cht jí rodi e vid t, jak komunikují se svými d tmi, sta í je jen pozorn sledovat, dívat se a poslouchat, když eší své spory nebo naopak, když si cht jí pomoct a podpo it se.

Co je to kvalitní komunikace není snadné a jednozna né íct, ale dají se shrnout alespo n jaká základní pravidla nebo body, které všeobecn charakterizují a ur ují, jak komunikaci vést, aby byla efektivní. Všeobecn prvním d ležitým bodem je, že by rodi e m li sd lovat své pocity a nau it to i své d ti, protože se tak p edejde mnohým

nedorozumím. S tím také souvisí další pravidlo komunikace, a to že komunikace má být otevřená. Podstatným prvkem, nejen rodinné komunikace, je naslouchání. Bez naslouchání se výchova neobejde a pokud tento prvek komunikace v rodině funguje, usnadní to mnohá sporná období a řešení konfliktů. Naslouchání má své určité zásady:

- Vnovat pozornost, projevovat to i neverbálním projevem
- Soustředí se, vnímat sdělované, interpretovat
- Neperušovat sdělení a především nevstupovat unáhleným a „jasným“ řešením
- Ujistit, že druhého člověka vnímáme, chápeme a že nám můžeme říct i nepřijemné záležitosti
- Umět poskytnout zpětnou vazbu. Pokud je zpětná vazba kvalitní, vyznačuje se tak, že začíná pozitivním popisem nebo informací, v případě, kdy je třeba něco napravit nebo změnit, uvede jak postupovat.

Komunikaci v rodině mohou negativně ovlivňovat různé faktory, například vysoké pracovní tempo rodičů, rychlý styl dnešního života, s tím souvisí málo času a netrpezlivá komunikace vedoucí k rychlým závěrům, množství moderní technologie, se kterou členové rodiny komunikují více než vzájemně mezi sebou. Dále také neochota změnit vlastní názor a postoj. Také pod vlivem trendu, kdy se klade důraz na individualitu, dochází v komunikaci až k přílišné důležitosti vnované vlastní osobě a tak absenci naslouchání. Při výchově a komunikaci je dobré mít stále na paměti, že neverbální komunikace tvoří více jak 60% z celkové komunikace a je to tedy mnohdy důležitější než samotná slova.

Přehled efektivních a neefektivních způsobů komunikace jsou uvedeny v příloze .1

Komunikace v rodině vyžaduje především trpělivost, toleranci a vzájemný respekt. Musí probíhat srozumitelně a slušně, v rámci opravdového dialogu, který je upřímný a přátelský. Komunikace mezi rodiči a dětmi, ale i mezi rodiči navzájem by měla probíhat v pozitivní a vstřícné atmosféře, což přispívá k sobě na psychosomatický rozvoji dětí.

2.3.2 Organizace času v rodině

Pod pojmem časové organizace v rodině si můžeme představit plánování veškerých aktivit a společně i individuálně tráveného času. Organizace času v rodině je individuální záležitostí každé rodiny. Záleží na velkém množství vnějších i vnitřních faktorů, které ovlivňují časové rozložení aktivit v rodině. Je to především věk dítěte nebo dětí, zdravotní

stav len rodiny, dále zam stanost a typ zam stnání rodi , eventueln nezam stanost, pak jsou to zájmy a koní ky rodiny, to zda jsou n které ze zájm spole né nebo ne, také finan ní situace rodiny a v neposlední ad jsou to priority a hodnotový systém hlavn rodi a pak ostatních len rodiny, který významn ovliv uje asovou organizaci. Všeobecn se zmi uje, že znakem dnešní rodiny je nedostatek asu prakticky na cokoliv. Je to dáno jednak tím, že socialisticky systém s um lou zam staností, kdy pracovat musel a pracoval v podstat každý, vyst ídal kapitalistický systém, v n mž je na každém, jak v zam stnání a celkov ve spole nosti obstojí, bude spl ovat požadavky zam stnavatele a bude nebo nebude pot ebným, jak kdo obstojí na trhu, ve spole nosti. To spole n s nar stající nezam staností zp sobuje tlak, který vede k privilegování práce p ed samotnou rodinou. Rodi e se tak dostávají do za arovaného kruhu, kdy v touze zajistit d tem to nejlepší nebo i jen základní pot eby a obživu, nemají na tyto d ti as, který by v novali jen jim. Druhým d vodem, pro je na rodinu málo asu, je p evyšující nabídka veškerých možných aktivit, do kterých pat í nap íklad možnosti dalšího vzd lávání, školy, kurzy, sporty a vše co s nimi souvisí, nespo et možností volno asových aktivit, moderní technologie, bohužel i shopping, trávení asu na sociálních sítích atd.

Je to ovšem jen na rodi ích, jak organizaci asu v rodin zvládnou a nastaví od za átku. M la by být ur itá pravidla, která mohou p echázet do dalších období v život dít te, nap . spole n trávené víkendy (pozd ji t eba minimáln jeden den z víkendu), kdy rodina vykonává n co spole ného, dále ur itým pevným bodem mohou být spole né ve e e bez televize, po íta e a všech moderních inteligentních technologií, také spole né dodržování ur itých tradic, slavení narozenin, významných událostí.

asová organizace v rodin se m ní vlivem výše zmín ných okolností (v k, zdravotní stav, studium, zam stnání atd.), ale vždy by m lo být prioritou podporovat rodinnou soudržnost spole n stráveným asem.

2.3.3 D slednost a hranice ve výchov (odm ny a tresty)

Základním výchovným pravidlem, na kterém se shodnou všichni výchovní pracovníci i psychologové, je d slednost. Ruku v ruce s d sledností je nutné nastavit a dodržovat hranice. Vysv tlením, pro je d slednost spole n s vymezením hranic a jejich d sledným dodržováním základním kamenem výchovy je to, že dává dít ti pocit jistoty. Znamená to totiž, že dít m že o ekávat od svých nejbližších stále stejné chování ve stejných situacích, pochopí tak, co m že, nem že, co je dovoleno, co zakázáno. Hranice však musí být

i dostatečně široké, aby dítě cítilo svobodu a bezpečí vymezeného prostoru. Pokud bychom dítě sešňovali přílišnými pravidly a úzkými hranicemi, mohli bychom tak dokázat, že dítě možná bude poslušné, ale až příliš slepě a bez vlastního uvažování, naučí se pak podívat vliv druhých bez schopnosti samostatného rozhodování.

„Vymezování hranic považujeme ve výchově za naprosto nezbytné. Když děti nemají jasné a pevné hranice, ztrácejí pocit bezpečí. Když zjistí, že hranice ne vždy platí a jindy tak docela ne, vyvolává to v nich nejistotu a úzkost a odpovídá na to tím, že bývá i agresivní chování.

Rozdíl mezi demokratickou a autoritativní výchovou není v tom, že by v té první bylo vše dovoleno a v druhé vládla především omezení, ale v tom, jakými způsoby se stanovují pravidla a hranice chování. Jednou z věcí by se to dalo říct tak, že máme vytvářet hranice nikoliv pro děti, ale s dětmi.“²⁷

Spousta problémů ve výchově tkívá právě v nedostatečném vymezení hranic. Při dlouhodobém překračování hranic dochází k tomu, že dítě se snaží rodiče vyprovokovat dalším překračováním mezí, snaží se rodiče vyburcovat, zaujmout a aniž by si to uvědomoval, chce tím získat pocit jistoty. Jenomže někteří rodiče jsou toho názoru, že touto správnou výchovou je výchova liberální, a to v té podobě, kdy se snaží dítěti v podstatě žádné hranice nestanovit a nechat je bez pravidel. U dítěte dojde ke ztrátě jistoty, pevných bodů i autority, kterou za ně hledat v nikde jiném, pokud ji nemá v rodičích.

Dnešní rodiče často nejednají jako rodiče. Velmi jim záleží na tom, aby byli svým dětem dobrými kamarády, aby nezranili jejich duše, aby udělali své dítě šťastným a úspěšným, až nakonec selžou v té nejpodstatnější roli – v roli rodiče. Usnadní svůjmu dítěti vše natolik, že dítě se nemusí o nic snažit a v podstatě je to to dítě, které doma vládne. Výsledkem je, že dítě cítí moc, moc se kterou si neví rady a jediné co umí je stále tuto moc rozšiřovat v podobě „zlobení“, trucování, vztekání a rozšiřování hranic.²⁸

“Pokud má dítě v životě obstát a být skutečně šťastné, musí se cítit dobře. Toho nedosáhne ovládnutím svého okolí, ale tím, že se naučí sekat, přizpůsobovat se, snášet porážky, zvládat strach a být solidární s ostatními. Děti, které svým ovládnutím až tyranizují své okolí,

²⁷ KOPIVA, Pavel. *Respektovat a být respektován*. 3. vyd. Bystřice pod Hostýnem: Spirála, 2008. , s.24 - 82

²⁸ LEMAN, Kevin. *12měsíční plán pro zvládnutí vašeho dítěte*. 1. vyd. Praha: Návrat domů, 2010, s.17 – 19

nebudou v životě šťastné. Samy ještě netuší, že nikdy nedosáhnou svobody, pokud budou závislé na moci."²⁹

Aby byla výchova důsledná a tím i úspěšná, je důležité, aby měli vychovatelé stanovené cíle a v těchto aby byli jednotní. Pokud si vychovávající, především rodiče, cíle stanovuje, je velmi důležité, aby si tyto výchovné cíle stanovil podle možností dítěte, ne naopak. Například je nutné si nejprve uvědomit nakolik je dítě nadané a pak si stanovit cíl, že bude patřit k nejlepším žákům.

Důslednost si však nelze přést s tvrdostí, být důsledný znamená trvat si na dohodnutých pravidlech a zásadách. Nedůslednost pramení často z příčin jako jsou: únava rodičů, pohodlnost, nedostatek času, stres, rozporuplnost ve výchově, rozvod rodičů, psychická nevyrovnanost rodičů, časté změny požadavků na dítě, změny výchovných cílů, atd.

Pokud dojde k situaci, kdy dítě překročí stanovené hranice a rodič chce být důsledným, je nutné, aby zvolil nějaký způsob nápravy. Forma nápravy mívá nějakou podobu trestu. Cílem trestu i třeba ve verbální formě, je rozvoj morálního vědomí dítěte. Trest by neměl tvořit základ výchovy, pokud rodič nějaký stanovuje, měl by k tomu postupovat s klidem, uvážlivě, bez zlostných výrazů a výhrůžek.³⁰

Tresty mají svá rizika, z nichž nejvýše je přenesení mocenského modelu do dalších vztahů a vtahování dalších účastníků do vyerpávající hry jednoho z nich. Riziko trestu spočívá také v tom, že nejde pokaždé jen o výchovné důvody k trestu, ale může se jednat o zvyk, nezvládnutí emocí, mocenské motivy, bezradnost, pohodlnost, vlastní psychické potíže. Zřejmě to důvod je lepší nechat dopadnout důsledky nesprávného chování než trestat. V případě situace, kde by si tradiční i autoritářská výchova vyžadovala trest, dá se v rámci výchovy demokratické zvolit postup: nejdříve ze všeho zapojit empatii, odložit věci až se uklidníme, zapojit do řešení druhou stranu, chtít nápravu a návrh řešení, vybrat z možných řešení.

²⁹ PREKOPOVÁ, Jiřina. *Malý tyran: co vlastně děti potěbují*. 5. vyd. Příklad Zdena Lomová. Praha: Portál, 2007, s.11-14

³⁰ MELGOSA, Julián a Raul POSSE. *Umění výchovy dítěte: co vlastně děti potěbují*. Vyd. 1. Příklad Zdena Lomová. Praha: Advent-Orion, 2003, s 99 - 111

„Trestem m žeme n koho p im t, aby ud lal, co chceme nebo ned lal, co nechceme. Mechanismus, kterým toho dosáhneme, je však založen na strachu, nikoliv na osvojování morálních hodnot. Jedním ze základních úkol výchovy je nau it d ti d lat správné v ci proto, že pochopily, že jsou správné, nikoliv proto, že se bojí trestu. D ležitě je vytvo it návyk: P ekro il jsem jisté hranice – co mohu ud lat, abych to napravil? Nikoliv: P ekro il jsem hranice – co mohu ud lat, abych unikl trestu? „³¹

Opakem trest je odm na, odm na je ve výchov zástupcem pozitivní motivace a má mnohem v tší dosah než tresty. U odm n je pot eba provád t je tak, aby nebyly jen druhou stranou mince trest , tedy op t jen d kaz mocenské p evahy. Proto má mít odm na podobu tu, že si všímáme toho, co je pozitivní a vyjád íme to, provedeme tedy zp tnou vazbu. U zp tné vazby je podstatné, že se zam uje na innost nebo chování, nehodnotí však kvality nebo zápory a trvalé vlastnosti osoby.

V jakémkoliv výchovném postupu, a již u odm n i u trest je zásadním pilí em bezpodmíne ná láska, objektivnost a spravedlnost.

2.3.4 Rizikové faktory ve výchov

Mezi nej ast jší a významné rizikové faktory ve výchov pat í **rozvod rodi** . Rozvod rodi , rozd lení rodiny a její následná rekonstrukce je silný zásah do psychického vývoje dít te. D ti velice ásto hledají vinu u sebe, mají pocit, že jsou p í inou neshod a r zných rodinných dramát a tak se obvi ují a snaží najít ešení, která by rodinu zp t stmelila. U d tí bývá rozvod rodi také p í inou mnoha psychosomatických onemocn ní, dít takzvan somatizuje to, co prožívá, co ho trápí a s ím si nedokáže poradit. D ti mohou trp t pocity zavržení, depresi, psychicky a citov strádají, cítí se ztraceni. V tomto období je d ležitě, aby se na toto u dít te myslelo a po ítalo s tím, že si m že podobnými stavy procházet. Proto by porozvodová pé e m la být zam ena p edevším na d ti. Na pomoc odborníka by se m lo myslet i ve fázi, kdy si jeden z rodi najde novou rodinu, tedy partnera se svými d tmi. Dít prožívá obavy, a bohužel n kdy opodstatné, z p íjetí novým rodi ovým partnerem, navíc získává dalšího vychovatele, jehož výchovné p edstavy by m l napl ovat. P ekážek, které musí nová rodina p ekonat, je tolik, že se

³¹ KOP IVA, Pavel. *Respektovat a být respektován*. 3. vyd. Byst ice pod Hostýnem: Spirála, 2008. , s. 137

asto stává, že dojde k rozpadu i v ní. U dětí to kromě všeho výše uvedeného, může mít dopad ještě na školní prospěch a chování, v dospívání v tšín spíše negativní.

Dalším rizikovým faktorem ve výchově je **špatná ekonomická situace rodiny** a z ní pramenící **socioekonomické rozdíly**. Rizikovým faktorem je to především proto, že dítě psychicky strádá, když cítí rozdílnost od ostatních nebo v tšín a je ekonomicky omezeno ve svých možnostech a aktivitách. Negativní dopad na výchovu může mít tedy už ten samotný fakt, že dítě si například nemůže dovolit takové vzdělání, zájmy, prostědky, pomůcky a možnosti jako děti z jeho okolí, což především ve školním věku dítě pocítí velmi rychle. Děti se tedy nemohou dostat všeho jako v tšín z jeho vrstevníků a staví ho do určitých rolí, samo dítě vnímá svá omezení jako kvědu a někdy dokonce revoltuje vůči ostatním nebo naopak je to děvodem studu a určitého stažení do sebe. Bohužel velmi častým jevem je šikana ekonomicky znevýhodněných dětí. A šikana je již tak silný zásah do života a vývoje dítěte, že často ovlivní celý jeho další život, jeho postoje, partnerské vztahy, úspěchy a neúspěchy v profesním životě, psychologické problémy nebo nastartuje sociálně patologické chování u takto postiženého dítěte. Prevence šikany je opět především a hlavně v rodině a v její výchově, kde bývá zdroj a příčina šikany – jak obětí, tak šikanujících osoby a až druhotně na školách.

Mezi rizikové faktory ve výchově se řadí i **zaměstnanost rodičů** – a to buď je-li **prezervativní** anebo pokud se jedná o rodiče dlouhodobě **nezaměstnané**. V druhém případě jsou dopady na výchovu spíše z hlediska výše zmíněného socio-ekonomického dopadu. V prvním případě, kdy jsou rodiče zaměstnaní příliš a natolik, že nemají nebo i nechtějí mít čas na své dítě jsou dopady na výchovu taktéž závažné. Pokud se rodině finančně daří dobře, ale je to na úkor společného trávení času, je dítě v nelehké situaci, kdy se stává nástrojem na splnění rodičovských snů a naplnění jejich ambicí. Rodiče z těchto rodin se často snaží, aby i jejich dítě něho v životě dosáhlo a aby něco dokázalo a jdou si za svým snem i bez ohledu na reálné možnosti dítěte. Mají pocit, že si to mohou dovolit a že to tedy dítěti musí poskytnout a dítě to musí přijímat. Takové děti jsou zahrnuté mnoha aktivitami, musí vykazovat určitý výkon a nemají prostor být „pouze“ dětmi. Podle toho, jak je výchova vedena, může u těchto dětí nastat stav, kdy se cítí nedostatečné, vyčerpané a povinně splácet svým rodičům jejich investice, dítě je pod tlakem a vnímá rodičovskou lásku jako podmínkou svými úspěchy. Druhý stav, ke kterému může dojít u příliš zaměstnaných rodičů je ten, že se svému dítěti nevnují a vyplácí se ze svého nezájmu (vymlouvaného na nedostatek času) drahými dárky. Dítě je sice zahrnuto spoustou věcí, ale

je citově chudé. Své citové strádání často skrývá za siláckým chováním podpořeným materiálními hodnotami a mohou to být zrovna ty děti, které se vlivem emočně oploštělé výchovy a nezájmu rodičů, stanou šikanujícími.

Emočně chladná výchova je rovněž podstatný rizikový faktor ve výchově. Následky citově prázdne výchovy se často neprojevují hned. Příznaky citového strádání je velmi těžké objektivně rozlišit a určit, nicméně mají zásadní vliv na další život dítěte. To jakou výchovou si prošlo, obecně určuje jeho další sebevnímání a sebehodnocení, pokud si dítě prošlo výchovou s chladným mateřským přístupem, nese si často stejný přístup do partnerských vztahů a bohužel i do vlastního rodičovství.

„Ve Velké Británii se nyní zvažuje nový zákon umožňující potrestat rodiče za emoční strádání dětí. Trvalý nedostatek rodičovské lásky by se ve Velké Británii mohl v dohledné době stát trestným činem. Potrestání emočního strádání dětí má umožnit nový, takzvaný Popelín zákon. Podle předkladatel se dosavadní normy soustředí jen na fyzické zneužívání dětí. Současná právní úprava „úmyslného zanedbávání dětí“ pochází už z roku 1933. Podle odborníků a některých poslanců nepamatuje na případy, kdy jsou děti v rodině v rolích obětí beránek a terčem soustavného ponižování. „Naše trestní právo nereflektuje plnou šíři citového strádání dětí,“ řekl Daily Telegraphu jeden z iniciátorů Popelína zákona, konzervativní poslanec Robert Buckland. Navrhovaná norma má kriminalizovat například úmyslné ignorování dětí nebo dlouhodobou absenci rodičovské lásky. V krajních případech může citová krutost v dětech vyústit až v desetiletý pobyt za mřížemi. Nevládní organizace se domnívají, že britští rodiče zanedbávají péči o celkem 1,5 milionu dětí,“³²

Při výchově, kdy rodičovský zájem a láska supluje drahé dárky, se dostáváme k rizikovým faktorům, kterými jsou **masmédiá a moderní informační technologie a elektronika**. Stěží si lze bez nich dnes představit každodenní život. Jsou velkým přínosem a nezastavitelným pokrokem, ale pokud přichází v jakékoliv formě na děti, je třeba to hlídat a regulovat. Moderní technologie aktivně zasahují do výchovy již předškolních dětí, děti používají mobilní telefony, tablety i počítače. TV a DVD přehrávače umí často používat lépe než babičky nebo maminky. Jelikož je použití veškerých těchto technologií velice

³² Hošek, Jiří. *Británie zvažuje přijetí zákona, který by trestal rodiče za emoční strádání dětí* [online]. C.2014 [cit.2014-3-31].

všestranné, jde pak o to, k čemu a jak je konkrétní dítě používá. Masmédia a potažmo s nimi i moderní inteligentní technologie mají několik funkcí. Z hlediska výchovy uvádím funkci socializační, integrační a výchovnou.

Socializační funkce masmédií je založena na jejich zprostředkovávání zkušeností, životních názorů, postojů, ideálů a hodnot. Ili zrovna tato funkce je pro výchovu a vývoj dítěte velmi riziková nebo se musí hlídat, aby nedošlo k tomu, že dítě si prostřednictvím těchto zdrojů přebere hodnoty zcela odlišné od hodnot a postojů rodiny nebo dokonce patologické. Funkce integrační je naplněna tehdy, když prostřednictvím masmédií dochází ke společnému sdílení, společnému strávenému času, a to jak v rodině, tak například mezi kamarády. Uplatňuje se tedy v podobě společné návštěvy kina, sledování televize nebo i hraním počítačových her společně.

Výchovnou funkcí masmédií a technologií ve výchově dítěte je myšleno vliv těchto nástrojů a zdrojů na emocionální postoje k sociálním otázkám.

Jestliže však mají být děti, obzvlášť v předškolním a mladším školním věku, v kontaktu s moderními technologiemi a médii, je bezpodmínečně nutná důsledná regulace a kontrola jak obsahu sledovaného, tak i četnost a délka takto stráveného času. Děti jsou v tomto věku velmi ovlivnitelné a důvělivé, informace získané z televize nebo i přes internet přijímají nekriticky a nejsou schopné posoudit důvěryhodnost zdroje a pravdivost tvrzení. Rizikem ve výchově se může stát přijatý způsob trávení času s televizí nebo počítačem (tabletem, telefonem) se všemi důsledky na fyzické i psychické zdraví s tím spojené. V průběhu celého dětství i dospívání hrozí pak rozvoj až patologického chování – závislosti na těchto technologiích. V případě počítačových her je k riziku vzniku závislosti přidán i riziko ztráty orientace v reálném světě a setnutí hranic mezi světem virtuálním a skutečným. Takový stav může mít až tragické následky, kdy se jedinec natolik sžije s počítačovým světem a hrou, ve které likviduje protivníky, že uskuteční boj se skutečnými zbraněmi v realitě.³³

Předpokladem pro správné a žádoucí působení masmédií i veškerých moderních technologií na děti v rodinném prostředí (i mimo něj) je volba správného, vhodného typu “elektroniky” a sdíleného obsahu a regulace takto stráveného času. Dalším předpokladem

³³ KRAUS B., POLÁKOVÁ V. et al. *Učebnice k – prostředí - výchova*. Brno: Paido. 2001., s.61 - 76

je také dostatek aktivního času stráveného s rodiči, vymezení skutečných hodnot a hodnotná citová výchova. Nejsou-li splněny tyto předpoklady, pak u dětí dochází ke zkreslování celkového obrazu světa, snáze také propadnou závislosti a "životu" na sociálních sítích, v etně přijetí nové identity.

Moderní inteligentní a informační technologie a masmédiá tak jsou na jedné straně významným faktorem ve výchově a socializaci dětí, na straně druhé představují obrovská rizika vzniku patologického, až kriminálního chování u dětí a mládeže.

Nejzávažnějšími rizikovými faktory ve výchově je přítomnost **sociálně patologického chování** v rodině. Patří sem látkové i nelátkové závislosti, z nichž nejčastěji alkoholismus, gamblerství, zneužívání drog, dále násilnické a kriminální chování a vlivy, prostituce, rizikové sexuální chování, extremismus, vandalismus i záškoláctví a fyzické i psychické týrání v rodině. Jedná se již o velice závažné jevy, a to nejen z pohledu výchovy a vytvoření pokivených životních hodnot a postojů, ale tyto jevy již mohou ohrožovat dítě přímo na život. Pokud dítě výchovu v takovém prostředí přežije, nese si následky celý život v podobě traumat, přenesených vzorců chování i sociálního zasažení. Dispenzarizace a prevence v těchto rodinách hraje velkou roli, kde je situace ještě možná, musí začít co nejdříve sanace rodiny. V případech, kdy je situace natolik vážná, že je dítě dalším pobytem v rodině ohroženo, musí být umístěno do ústavní nebo náhradní rodinné péče.

II. PRAKTICKÁ ÁST

3 KVALITATIVNÍ VÝZKUM

3.1 Metodologická východiska

V praktické části své bakalářské práce se zabývám výzkumem zaměřeným na odborné i laické názory na charakter současné rodiny a na výchovu v dnešní rodině. Současná rodina se v mnoha bodech liší od rodiny předchozích generací a spolu s proměnou rodiny došlo a dochází i ke změně výchovy a výchovných přístupů. Do výchovy dnešních dětí zasahují změny v podobě nových výchovných teorií, nového přístupu k dítěti v podobě individualizace ve výchově dítěte a např. v tělesné náročnosti práce rodičů. Velkou změnou je i množství ovlivňujících zevních faktorů jako téměř neomezený přístup k jakýmkoliv informacím, technologická vyspělost vybavení běžné rodiny, velké rozšíření veškerých možností, které se naskýtají v oblastech výchovy, vzdělávání, cestování, trávení volného času aj. Ve výzkumu jsem se tedy soustředila na otázky, které by mi zodpovědly názory respondentů na změny, ke kterým došlo v rodině během dvou až tří generací, na rozdíly ve výchově dětí dnes a v době, kdy byli respondenti sami dětmi a na možnosti v zaměstnávání rodičů.

Výzkum je procesem vytváření nových poznatků. Jedná se o naplánovaný a systematický postup s cílem zodpovězení kladených výzkumných otázek. Výzkumné otázky si spolu se samotným tématem určí výzkumník na základě výzkumu, otázky může v průběhu měnit.

Výhodou kvalitativního výzkumu je, že získaný popis případu je hloubkový. Ve většině kvantitativních typů výzkumu se využívá metody rozhovoru. Kvalitní rozhovor s výpovědní hodnotou si vyžaduje empatii, citlivost, dostatek času, žádnou přípravu, umění porozumět druhým a dodržení řádu. Data, která výzkumník získá, musí pečlivě vést pro jejich pozdější analýzu.³⁴

„Kvalitativní analýza je umění zpracovat data smysluplným a užitečným způsobem a nalézt odpověď na položenou výzkumnou otázku.“³⁵

³⁴ Hend, J. Kvalitativní výzkum: základní metody a aplikace. Praha: Portál, 2005,

³⁵ Hend, J. Kvalitativní výzkum: základní metody a aplikace. Praha: Portál, 2005, s. 223.

Metodika empirického výzkumu

Jako techniku sbíru dat jsem zvolila polostrukturovaný rozhovor, který je kompromisem mezi strukturovaným a nestrukturovaným rozhovorem a patří mezi nejrozšířenější metody rozhovoru. Při polostrukturovaném rozhovoru se tazatel drží především připravených otázek, ale přiblíženě reaguje na podněty ze strany dotazovaného, nejedná se tedy pouze o sledování připraveného schématu.

Sbíru dat byl realizován na vzorku devíti účastníků, část účastníků byli rodiče a část odborníci z psychologické poradny a z Národního centra pro rodinu. Účastníci byli muži i ženy, všichni rodiče, různých vkových kategorií a různých stupňů vzdělání.

Výzkumný cíl

Cílem mé bakalářské práce bylo zjistit, jak se dnešní mladí rodiče staví k výchově svých dětí, zda uplatní model, ve kterém byli sami vychováváni nebo se snaží odlišit a kladou důraz na individualitu každého dítěte podle současného trendu. A dále zjistit zkušenosti se skloubením výchovy a pracovního života po skončení rodičovské dovolené, co vnímají jako největší problém a jejich návrhy řešení. Také mě zajímalo, jak podle těchto rodičů vnímají samotné dítě zlom mezi rodičovskou dovolenou a nástupem rodiče do zaměstnání. V nově jsem se tedy formou polostrukturovaných rozhovorů skupin rodičů, kteří se mohou k této problematice na základě svých zkušeností vyjádřit, ale také jsem se obrátila na odborníky z psychologické poradny a z Národního centra pro rodinu, abych získala jejich názor a zkušenosti týkající se tohoto tématu.

Stanovila jsem si tři základní **výzkumné otázky**:

1. Věnuje si respondenté hlavní rozdíl mezi dnešní rodinou a rodinou předchozí generace?
2. K jaké změně došlo ve výchově dítěte v rodině?
3. Pomohla by rodičům možnost úpravy pracovního úvazku?

Charakteristika respondentů

Respondenty jsem zvolila z řad odborné i laické veřejnosti, ve věkovém rozmezí 30 až 60 let, vzděláním od středního po vysokoškolské. Respondenty jsem rozdělila do dvou skupin – první skupinou jsou dvě ženy, které se otázkami týkajícími se (nejen) rodiny a výchovy zabývají profesionálně. Jsou to paní PhDr. Ing. Marie Oujezdská, editelka Národního centra pro rodinu a paní MUDr. Taťjana Horká z nestátního zdravotnického

za řízení Psychoprofi poskytující psychologické i psychiatrické poradenství a terapie. Od obou zmíněných respondentek mám svolení s uvedením jejich odpovědí ve své bakalářské práci. PhDr. Ing. Marie Oujezdské a MUDr. Taťjana Horké se týkala pouze první části rozhovoru, označená jako část I.

Druhou skupinou jsou rodiče z neoborné veřejnosti (nezabývají se profesní problematikou rodiny a výchovy), tedy i ženy a ti muži. Všechny rodiče jsem oslovila na základě osobní známosti. Vzhledem k dřívějšímu rázu některých otázek jsme se domluvili, že jména dotazovaných rodičů nebudou zveřejněna a budou tedy označeny jen zkratkami respondenta „R“ od R1 až po R7. Poslední tři účastníci rozhovoru pod označením R5 až R7 jsou muži. Tito dotazovaní rodiče odpovídali již na obě části rozhovoru tedy na část I. a II., přičemž část II. je rozdělena do 4 kategorií.

Rozhovory byly vždy předem dohodnuté, byl na ně vymezen dostatek času, tak aby byl prostor i na vzájemné seznámení a navození vzájemné důvěrné atmosféry. Rozhovory byly vedeny buď v pracovnách nebo u mě doma.

Kategorie

Zmíněné kategorie v rozhovorech v části II. jsem získala kategorizací, tedy procesem, ve kterém jsem pojmy nasbírané během výzkumu a jeho analýzy shrnula do určitých skupin – kategorií. Tyto pojmy vykazují jisté znaky podobnosti, například v otázkách: „Jak vás odměňovali a trestali vaši rodiče?“ a „Jak odměňujete a trestáte vaše děti vy?“. Vzniklé kategorie jsou tedy pojmy, které vzniknou, když se při vzájemném porovnávání pojmů zdá, že náleží stejnému jevu, například kategorie 4. vedly pojmy „práce na ústečném úvazek“, „návrat do zaměstnání“, „vliv zaměstnání rodiče na chování dítěte“, k vytvoření kategorie s názvem Zaměstnání rodičů.

Skupiny otázek polostrukturovaného rozhovoru

Otázky polostrukturovaného rozhovoru:

část I. společná všem respondentům

1. V čem spatřujete největší rozdíl ve výchově v dnešní rodině oproti předchozí generaci?
2. Dá se říct, co je charakteristickým znakem dnešní rodiny?
3. Na co je podle Vašeho názoru dnešní výchova zaměřena především a jak se to liší od výchovy v minulosti?

4. Co podle Vašeho názoru nejvíce trápí dnešní děti?
5. Mění se ve výchovný hodnotový systém nebo je to víceméně stejné s předchozími generacemi?
6. Dá se říct, že jeho největším pramenem výchovné problémy dnešních dětí?
7. V rodině, kde oba rodiče pracují a dítě tráví okolo 9 hod. denně v nějaké mimorodinné instituci (školka, škola, aj.), kdo vychovává dítě víc, rodina nebo to mimorodinné prostředí?
8. Vedou se děti k úctě ke starším?
9. Mají dnešní záměrní rodiče dost času na společné aktivity s dětmi?
10. Může být 1 hodina stejného času denně, kterou rodič naplní vnuje svému dítěti dostatek ujmí?
11. Proč je důslednost ve výchovném problémem?

část II. pouze pro rodiče z neodborné veřejnosti

Kategorie .1 – problematičnost výchovy

Co vnímáte jako nejvážnější problém při dnešní výchově dětí?

Máte ve výchově svých dětí víceméně jasno (jak se zachovat v různých situacích třeba když se dítě vzteká nebo odmlouvá) nebo se zmítáte v mnoha různých názorech na výchovu a nejednáte v těchto situacích stejně a jednotně?

Kategorie .2 – porovnání postupů ve výchově

Vychováváte Vaše děti stejně jako jste sami byli vychováni svými rodiči?

Převážně jakým výchovným přístupem Vás vychovávali Vaši rodiče, autoritativním, demokratickým nebo liberálním?

Vy praktikujete při výchově svých dětí především jaký z výše uvedených přístupů a proč?

Jaká byla nejzávažnější forma odměny a trestu, která se Vám dostávala jako dítěti od rodičů a jak řešíte odměny a tresty nyní ve vztahu k Vaším dětem?

Jak se stavíte k fyzickým trestům v rámci výchovy?

Jak jste vnímal(a) svou matku a jak svého otce (např. jako autoritu, kamaráda, špatný vzor aj.)? A jak chcete, aby Vaše děti vnímaly Vás?

Musel(a) jste doma jako dítě pomáhat s domácími pracemi a musí pomáhat Vaše děti?

Kategorie .3 - časová investice do výchovy

Máte dnes pocit, že se Vám Vaši rodiče v nově dostatečně a máte pocit, že se Vy vnujete svým dětem dostatečně?

Kolik stejného času denně vnujete jen dětem (hry, učení, povídání si...)?

Máte pocit, že Vy jako rodiče, nejvíce ovlivňujete výchovu svého dítěte?

Kategorie .4 – zaměstnání rodičů

Byl pro Vás návrat jednoho z Vás (rodičů) zpět do pracovního procesu po rodičovské dovolené náročné?

Zaznamenal(a) jste, že tato změna (ukončení rodičovské dovolené) měla vliv i na Vaše dítě?

Kdyby jste měl(a) možnost pracovat jen na zkrácený úvazek a vnovat tak více času svým dětem, volil(a) byste tuto možnost?

3.2 Výsledky šetření – analýza rozhovorů

Část I. společná všem respondentům

Věm spatřujete největší rozdíl ve výchově v dnešní rodině oproti předchozí generaci?

Na tuto otázku odpovídali respondenti nejrozsáhlejšími odpověďmi. Jejich odpovědi se týkaly především popisu změny jako jsou: změna vztahu rodiče a dítěte – výchova je volnější, benevolentnější, vychovává se k většímu sebevědomí a se zaměřením na individualitu dítěte, je všeobecně více možností. Byla také zmíněna větší emancipace ženy, a ve výchově až dominance žen, změna v postavení muže – je více zatažen do výchovy a péče. Byly zmíněny i vyšší ekonomické požadavky na dnešní rodinu.

PhDr. Oujezdská M.: Z pohledu ženy – změna v systému mateřské dovolené. Od 50.let minulého století fungovala u nás tzv. emancipace, kdy ženy chodily do práce na plný úvazek, i když měly již děti, byla to změna oproti předchozím období, nicméně to nebyla emancipace v pravém slova smyslu, nešlo o snahu o rovnoprávnost žen, jednalo se spíše o ideologický krok, kdy komunisté chtěli mít i prostřednictvím kolektivismu významný vliv na rodinu. Došlo proto ke snížení platů mužů a ženy tak do zaměstnání musely. Pro děti fungovaly jesle a mateřské školky. Jelikož se však jednalo o umlou zaměstnanost, bylo možné a také to bylo běžné, že žena byla v průměru jeden celý týden v měsíci na OR, tolerovalo se to, ekonomický systém to utáhl. Hlavní rozdíl je ten, že si ženy mohly de facto

um le zkracovat pracovní úvazek tím O R aniž by si braly práci dom . asto také zam stnání ženy nebavilo, zam stnanost byla um lá, a tak se v takové mí e nezabývaly kariérou. Dnes práce ženy baví, nebo m že bavít, a ženy eší dilema, zda se v novat karié e nebo být doma. Navíc práce doma není uznaná, neexistuje nápl práce rodi ovství, rodi ovství jakoby nic není. Chybí zkrácené úvazky – oproti zemím EU máme jen t etinu zkrácených úvazk , neposkytují se ženám – matkám áste né úvazky. Za socialismu šlo zvládnout rodinu (být dobrou hospodyní) a práci, dnes ženám z stává tento požadavek, ale s pracovním tempem již není udržitelný.

MUDr. Horká T.: Dnes se d ti více eší, to jak k nim p istupovat, v tomto ohledu je na n více asu, ve v domí - v hlav – rodi . Prom na nastala s v domím spole nosti se zm nými podmínkami, není válka, není bída, m ní se manželství i partnerství. Podmínky se m ní také technologiemi, internet, sociálními sít mi. M ní se výchova v tom, že se tolik nepoužívá výchova formou zastrášováním, ale více sžitím s dít tem. Prom ují se postoje d tí k rodi a rodi k d tem, a také hierarchie toho, že rodi již není „bohem“.

R1: Výchova je vedena k v tšímu sebev domí d tí

R2: Benevolentn jší výchova i vztah rodi e s dít tem, voln jší mravy a rozvoln ní mantinel ve výchov .

R3: Dominance žen ve výchov . Voln jší výchova, není taková drez ra ani uniformní výchova jako když jsme byly d ti my. Také se d ti vychovávají více jako individuality. Zm na je i v postavení otce – bývají na rodi ovské dovolené, p ítomnost u porodu aj.

R4: Jsou vyšší ekonomické požadavky na rodinu, což vede k menšímu asu na d tí a výchovu.

R5: Je mnohem více možností ve všem.

R6: Dnes není výchova tak tvrdá, je voln jší. Výchova se však více eší, je v tší odpov dnost rodi – p .d ti nechodí samy ven. Dnes tráví rodi e s d tmi více aktivního asu.

R7: Dnes není tak p ísná výchova, v tší volnost dít te, více prostoru pro prosazení a názor dít te.

Dá se říct, co je charakteristickým znakem dnešní rodiny?

U této otázky byly odpovědi velmi rozdílné, někteří se v odpovědi více zaměřili na výchovu a někteří spíše na ekonomickou situaci rodin související s nedostatkem času, na rozvodovost, na váhu rodiny.

PhDr. Oujezdská M.: *Je to velký ekonomický tlak, kterému je rodina vystavena. Dále také dnes je mít rodinu rozhodnutím ženy, má mnoho možností volby, dříve to byl spíše „údl“ nebo také únik z šedi systému a chybějících možností. Dnes se musí matky uchýlit k být matkami, znovu se musí uchýlit, že je to hodnota mít rodinu neúdl a pouhá životní posloupnost.*

MUDr. Horká T.: *Rodi se stává víc pro vodcem dítěte než autoritou. Znakem je především zmíněná hierarchie – dítě je jen jiná forma bytosti, ale už individualita, ne něco, co je třeba zmanipulovat a podřídit si.*

R1: *v těsné soudržnosti rodiny a zároveň její otevřenosti – do chodu rodiny je více vidět prostřednictvím aktivit rodičů i dítěte.*

R2: *Nárůst těsných rozdílů.*

R3: *V těsné rozvodovosti a nárůstu matek samoživitelek v těžké ekonomické situaci.*

R4: *Došlo k poklesu významu rodiny. A také ve změnách rolí muže a ženy – ženy se více emancipují, ztrácí se jasná role mužů.*

R5: *Konzumní vzorec = vydlat peníze - koupit všechno nejlepší – být šťastný.*

R6: *Nesezdané rodiny. A pak v těsné integritě dítěte do života dospělých.*

R7: *Málo času na rodinu.*

Na co je podle Vašeho názoru dnešní výchova zamešná především a jak se to liší od výchovy v minulosti?

Odpovědi se týkaly v těsnou komunikaci rodičů s dítětem, která je dle respondentů kvalitnější než dříve. Vztah dítěte a rodičů také popisují jako důvěrnější a emocionálnější. Zmíněno bylo i vzdělání a zaměření na profesní úspěchy v budoucnosti.

PhDr. Oujezdská M.: *Na jedince než na celou rodinu a podřízení se jí.*

MUDr.Horká T.: Je to velmi individuální. Možná, že je výchova více emocionální, v tšit uv dom ní, že emoce dosáhne dál než myšlenka.

R1: Na individualitu dít te, na jeho sebev domí

R2: Na budoucnost dít te, vzd lání a úsp ch.

R3: Na vytvo ení emocionáln jšího, d v rn jšího a láskeypln jšího prost edí v rodin .

R4: Je v tšit navázanost na dít , na vnímání jeho pot eb a p izp sobování se jim.

R5: Na klasické výchovné body jako je slušnost aj., ale také na d raz na budoucí za azení a úsp ch dít te, na výb r školy, na individualitu.

R6: Je mnohem rozvinut jší komunikace s d tmi, hovo í se více otev en a o všem. V nuje se d tem více aktivního asu.

R7: Výchova je liberáln jší, vede k vytvá ení vlastního názoru, k samostatnosti.

Co podle Vašeho názoru nejvíce trápí dnešní d ti?

V tšina respondent se shodla v odpov di, že d ti nejvíce trápí nedostatek asu rodi , navazovala odpov , že d ti trápí nepochopení rodi a zmínily se i t ídní rozdíly.

PhDr. Oujezdská M.: Dnešní d ti objektivn nic netrápí, p edevším materiáln , ani co se tý e pozornosti rodi . Nemají po em toužit. Ale p esto jsou d ti hodn samy.

MUDr. Horká T.: Nejvíce dnes trápí d ti reakce rodi – nep íjetí dít te takového, jaké je. Z toho plynoucí r zné zákazy. D ti si utíkají k moderním technologiím i proto, že tam v dí co bude a nastane a mohou si to ídit, rodi m nerozumí, neví co nastane, obzvlášt když rodi e nejsou otev eni.

R1: as rodi – to že na n rodi e nemají as

R2: To, že na n nemají rodi e as. Pak také t ídní rozdíly.

R3: Že musí být úsp šné - splní o ekávání rodi ?

R4: as rodi – nemají ho na d ti.

R5: Málo asu rodi na d ti a z toho plynoucí nepochopení rodi .

R6: Netuším.

R7: Nedostatek asu rodi .

Mní se ve výchov hodnotový systém nebo je to vícemén stejné s předchozí generací?

Zde téměř všichni dotazovaní uvádí, že přes v domí „správných“ hodnot se posouvá výchova více k materiálním hodnotám, ale že to není správné. Je zmíněno také to, že se necítí hodnota společného rodinného zájmu, nad ním je individuální zájem dítěte.

PhDr. Oujezdská M.: *Dítě jsou dnes vychovávány ne s ohledem na rodinu, ale jako individua. Individuální zájem je nad společný zájem rodiny.*

MUDr. Horká T.: *Rozpouští se autority nebo člověk k vidí, že autorita je něco zvenku, ale největší autoritou si můžeme být každý sám pro sebe.*

R1: *Ano, mní se díky více možnostem, více nabídek, posun k materiálním hodnotám.*

R2: *Snaha o zachování tradičních hodnot, ale trend uhýbá směrem k materiálním a povrchnějším hodnotám, jako je krása, vítězství aj.*

R3: *V základech jsou hodnoty stejné, ale více vlivem okolního prostředí se do popředí hodnot dostávají materiální hodnoty.*

R4: *Tradiční hodnoty bývají přehloušeny materiálními.*

R5: *Jsou vícemén stejné.*

R6: *Mní se vždy podle rodičů, je všeobecně větší zaměření na materiální hodnoty, velké množství hraček. Dítě nemusí po nich toužit.*

R7: *Snaha je o zachování „správných“ hodnot, ale dochází často k tomu, že je třeba rodičů „vykoupení“ materiálními výhodami.*

Dá se říct, z čeho p edevším pramení výchovné problémy dnešních dětí?

Na tuto otázku se sešly různé odpovědi, n které se opírály nedostatku času rodičů v novaném dětem, ale také špatné výchovy ve smyslu nejednotného a nepřiměřeného postupu. Zajímavá byla odpověď, která se týkala hranic ve výchově.

PhDr. Oujezdská M.: *Z výchovy vedoucí k individualismu. Dítě jsou méně uváděny do života.*

MUDr. Horká T.: *Z nepřijetí rodičů, z jejich neotevřenosti k dětem.*

R1: *Z nedostatečné péče rodičů a z nepřiměřených požadavků rodičů na dítě*

R2: *Z posunutých hranic a jejich nedodržování.*

R3: *Z nejistých matek, které toho mají hodně a teno a neví, jak zapojit selský rozum.*

R4: *Z nejistých rodičů, kteří nevědí, jak vychovávat.*

R5: *Z nedostatku času rodičů*

R6: *Ze snadného přístupu k omukoliv, p .drogy, sex po internetu*

R7: *Z nedostatku něho kontaktu s rodiči a času stráveného s nimi.*

V rodině, kde oba rodiče pracují a dítě tráví okolo 9 hod.denně v nějaké mimorodinné instituci (školka, škola, aj.) , kdo vychovává dítě víc, rodina nebo to mimorodinné prostředí?

Tém všichni respondenti se zde shodli, že pokud má dítě dobré rodinné zázemí a pevné vazby, probíhá otevřená a skutečná komunikace, tak je to stále rodina, kdo má v téš výchovné působení.

PhDr. Oujezdská M.: *Rodina umožní dítěti, aby zažilo ten správný emocionální vývoj, aby našlo své místo ve společnosti. To kolektivní zázemí dodává pak to, že rozvíjí až doplňující dovednosti. Nejprve je však podstatná rodičovská péče a láska. „Tím dítě chce dát dítěti do nerodičovské péče, tím silněji musí být vazba mezi mnou a tím dítětem.“³⁶*

MUDr. Horká T.: *Pokud je učitel průvodcem a je „živý“, tak je to pro dítě požehnáním a není nezbytné, aby tam byl rodič, nastane jiné napojení na dítě, je tam někdo, kdo vnímá potřebu dítěte.*

R1: *Do zhruba 10let věku dítěte, je to stále rodina, pak mají vliv i kamarádi a okolí, ale záleží na návycích, které dítě získá v rodině, ty ho provází stále, i když tráví později více času mimo domov.*

R2: *Jsou to stále rodiče.*

R3: *Je to individuální a záleží na předchozí výchově a komunikaci*

R4: *Stále rodiče pokud stojí výchova na dobrém základu.*

³⁶ PhDr.Hoskovcová Simona Ph.D. významná česká psycholožka

R5: *Pokud rodiče s dětmi skutečně mluví, pak mohou být stále v těmto výchovným elementem.*

R6: *Rodina, dítě vzhlíží k rodičům a kopíruje je.*

R7: *Rodina, stále udává hranice.*

Mají dnešní zaměstnání rodiče dost času na společné aktivity s dětmi?

Odpovědí v těmto bylo, že ne, ale důležité jsou i názory, že se rodiče pouze vymlouvají a také ten, že dnešní nedostatek času na děti je dán tím, že dnes není společně strávený čas například pracovních činnostech.

PhDr. Oujezdská M.: *Rodinné aktivity jsou dnes omezené na společné volnočasové aktivity, ale nepracují v rodině společně. Děti s rodiči dnes netráví čas společnou prací. Problémem je i to, že dnes si nosí rodiče práci domů, jak v hlavě, tak skutečně. Dříve trávila rodina více času uzavřeně, jen spolu.*

MUDr. Horká T.: *Je to individuální.*

R1: *Neurčím*

R2: *Ne*

R3: *Ne*

R4: *Ne*

R5: *Oproti minulosti méně, ale zase mají více možností, záleží na nich.*

R6: *Pokud chtějí, tak mají, často se jen vymlouvají.*

R7: *Ne.*

Může být 1 hodina stejného času denně, kterou rodič naplní vnuje svému dítěti dostatečně?

U této otázky považují odpovědi, že 1 hodina stačí, ale pokud je kvalitní a také, jak je to v rodině celkově nastavené. Výstižný je termín quality time v této souvislosti.

PhDr. Oujezdská M.: *Důležitý je quality time a také je podstatné mít hodnotový systém, abychom, aby dítě přebíralo.*

MUDr. Horká T.: *M že, pokud dítě cítí napojení s rodičem.*

R1: *M že, pokud je plnohodnotná.*

R2: *Ne, je to málo.*

R3: *Ne.*

R4: *M že, ale je to individuální.*

R5: *Ano, ve všední den ano, o víkendu ne.*

R6: *Nemusí to vadit, podle toho, jak je to nastavené od malička.*

R7: *Ano*

Proč je důslednost ve výchově problémem?

Nejčastější odpovědí na tuto otázku byla únava, rezignace, plynoucí především z vyerpání a časového vytížení, zajímavé jsou i důvody, které mají vnitřní příčiny v podobě nedůslednosti k sobě samým nebo pochybnostem o sobě. Pouze jedna odpověď se týkala odlišných postojů každého z rodičů.

PhDr. Oujezdská M.: *Rodičovská rezignace. Než se s dítětem trápí, obzvláště pubertálními, raději ustoupím, nechám je.*

MUDr. Horká T.: *Děťmi mohou být pochybnosti o nás samotných.*

R1: *Jelikož nejsme důslední ani sami k sobě a přenesíme si to i do výchovy svých dětí.*

R2: *Děťmi nedůslednosti ve výchově mohou být rezignace, vyerpání, časová zaneprázdněnost rodičů. Dnes je mnohem větší riziko nezaměstnanosti, nechodí se na PN ani na OR, pracuje se více jak na 100% a z toho všeho pramení ústupky z vlastních představ o výchově.*

R3: *Především z časových důvodů a z lenosti, také proto, že jsem sama nedůsledná.*

R4: *Z únavy, vyerpání, z touhy ulevit si, tak nedodržím důslednost.*

R5: *Protože jsme jen lidé.*

R6: *Často to pramení z časové vytíženosti, z únavy.*

R7: *Z odlišných postojů obou rodičů.*

část II. pouze pro rodiče z ad neoborné ve ejnosti

část II. pouze pro rodiče z ad neoborné ve ejnosti (podrobnější popis tohoto rozhovoru je v příloze .2)

Kategorie .1 – problematika výchovy

- *Co vnímáte jako nejvážnější problém při dnešní výchově dětí?*
- *Máte ve výchově svých dětí víceméně jasno (jak se zachovat v různých situacích, třeba když se dítě vzteká nebo odmlouvá) nebo se zmítáte v mnoha různých názorech na výchovu a nejednáte v těchto situacích stejně a jednotně?*

V této kategorii se respondenti nejvíce shodli na tom, že nejvážším problémem při výchově je nás rodičů. Mezi ostatními faktory jmenovali například sobení reklamy, mnohoznačnost názoru na výchovu – některé z nich se pod vlivem mnoha názorů ve svém výchovném postupu zmítá.

Kategorie .2 – porovnání postupů ve výchově

- *Vychováváte Vaše děti stejně jako jste sami byli vychováváni svými rodiči?*
- *Především jakým výchovným postoupem Vás vychovávali Vaši rodiče, autoritativním, demokratickým nebo liberálním?*
- *Vy praktikujete při výchově svých dětí především jaký z výše uvedených postupů a proč?*
- *Jaká byla nejvážnější forma odměny a trestu, které se Vám dostávalo jako dítěti od rodičů a jak řešíte odměny a tresty nyní ve vztahu k Vaším dětem?*
- *Jak se stavíte k fyzickým trestům v rámci výchovy?*
- *Jak jste vnímal(a) svou matku a jak svého otce (například jako autoritu, kamaráda, špatný vzor atd.)? A jak chcete, aby Vaše děti vnímaly Vás?*
- *Musel(a) jste doma jako dítě pomáhat s domácími pracemi a musí pomáhat Vaše děti?*

V druhé kategorii rodičům li odpovídat na to, jak vypadá jejich výchovný postoup ve srovnání s tím, ve kterém byli sami vychováni. Většina uvedla, že a již chtějí nebo ne, tak podobně často jednají tak, jak se chovali jejich rodiče. Především odpovídá, že jejich výchova byla vedena v autoritativním stylu a že sami chtějí a vychovávají demokraticky. Ohledně odměny a trestu je první volba vždy na verbální hodnocení, pak zákaz něho

oblíbeného, nikdo nejmenoval fyzické trestání, přestože z dalších odpovědí je zřejmé, že každý z rodičů se k fyzickému trestu uchýlí, když „už nelze jinak“. Dotazovaní rodiče chtějí být nejvýše svým dětem kombinací autority a přítele, zajímavé je, že většina hodnotila svého otce jako špatný vzor. Všichni dotázaní jednoznačně chtějí vést své děti k pomáhání rodičům, tak jak sami v dětství pomáhali.

Kategorie 3 - časová investice do výchovy

- *Máte dnes pocit, že se Vám Vaši rodiče v novat dostatečně a máte pocit, že se Vy vnujete svým dětem dostatečně?*
- *Kolik istého času denně vnujete jen dětem (hry, učení, povídání si...)?*
- *Máte pocit, že Vy jako rodiče, nejvíce ovlivnujete výchovu svého dítěte?*

Dotazovaní rodiče zhodnotili tuto část dotaz tak, že většinou vnímali matku jako toho, kdo se jim snažil v novat dostatečně. Oni sami se svým dětem snaží v novat dostatečně, ale ne vždy se tak daří z důvodů časových i z toho, že někdy chybí v le, síla nebo zájem. Ve všední den se rodiče vnují okolo 1 až 3 hodin istého času dětem, víkendy mnohem více. A převládá názor, že jsou to rodiče, kdo nejvíce ovlivnují výchovu dítěte.

Kategorie 4 – zaměstnání rodičů

- *Byl pro Vás návrat jednoho z Vás (rodiče) zpět do pracovního procesu po rodičovské dovolené náročné?*
- *Zaznamenal(a) jste, že tato změna (ukončení rodičovské dovolené) měla vliv i na Vaše dítě?*
- *Kdyby jste měl(a) možnost pracovat jen na zkrácený úvazek a v novat tak více času svým dětem, volil(a) byste tuto možnost?*

V poslední kategorii v nované zaměstnání a pracovním možnostem rodičů se všechny ženy vyjádřily, že by uvítaly možnost práce na ústečný úvazek, muži by sami nechtěli pracovat na zkrácený úvazek, ale u svých žen by to přivítali. Respondenti uvedli, že většinou byla situace ukončení rodičovské dovolené náročné pro celou rodinu, ale je zajímavé také zmínit, že pro některé ženy už to bylo „vysvobození“, které pomohlo celé rodině, přesto však za podmínky, že se žena vrátila jen na ústečný úvazek.

ZÁV R

Hlavním zájmem mé bakalářské práce bylo zjistit jak vypadá souasná rodina, co ji charakterizuje a p edevším ím se liší od rodin p edchozích generací. V návaznosti na tyto zm ny, kterými si rodina prochází, jsem dále sledovala, jak se m ní výchova, jaké jsou p evládající sm ry v sou asné výchov a jaké jsou faktory, které výchovu ovliv ují.

Jedna z významných zm n je již v samotném zakládání rodiny a vstupu do manželství, to se již n kolik generací ned je z pot eby majetkového zajišt ní, ale je založeno na citových vazbách. Mezi manželi je silné citové pouto, které primárn vede k založení rodiny a je i východiskem pro výchovu v rodin . To, že je manželství asto postaveno p edevším na citech, však m že být rizikovým faktorem a také jednou z p í in vysoké rozvodovosti. Podstatným znakem charakterizujícím dnešní rodinu je i její pozd jší zakládání a hlavn p í ina tohoto jevu. Mladí lidé mají ve srovnání s p edchozími generacemi tém neomezené možnosti co se tý e jejich rozvoje, studia, práce, zájm , poznávání a také budování kariéry, a to vše vede k tomu, že posouvají dobu, kdy se cht jí stát rodi i. S t mito možnostmi, které jsou stejné pro ženy i muže, tak souvisí zm na postavení ženy ve společ nosti a zm na její role v rodin . Ženy se matkami stávají pozd ji a krom svých mate ských povinností plní nadále i své povinnosti profesní a společ enské. Veškeré tyto zm ny se pak odrážejí i ve výchov d tí, v celkovém p ístupu k výchov a ve faktorech, které ji ovliv ují.

Praktická ást práce splnila zadaný cíl, tedy zjistit jak odborné názory na sou asnou rodinu a výchovu, tak názory a postoje dnešních mladých rodi k výchov svých d tí a dále zjistit jejich zkušenosti se skloubením výchovy a pracovního života po skon ení rodi ovské dovolené. Ob respondentky z ad odborné ve ejnosti zabývající se rodinou a výchovou, tak i rodi e potvrdili ve svých odpov dích zm ny, kterými se dnešní rodina odlišuje od p edchozích. Podle zmín ných respondent je jedna z podstatných zm n v zam stnání rodi , které dnes klade na rodi e daleko vyšší asové i psychické nároky, a to jak na ženu, tak na muže. Z toho dvodu není jednoduché skloubit profesní a rodinný život, a tak i výchovu d tí. Dotazované ženy by proto p ívítaly mnohem více pracovních p íležitostí na áste ný úvazek. Z výzkumu dále vyplynulo, že dnešní výchova se liší p edevším ve výchovném p ístupu, které není tolik autoritativní jako d íve, výchova je voln jší, demokrati t jší a je v ní více prostoru pro diskuzi. A to i p es to, že se rodi m

v domácnostech i nevdomech do výchovy vlastních dětí prolínají výchovné modely, ve kterých sami vyrůstali.

Ze získaných zkušeností je patrné, že rodina se v průběhu času mění a že i my nyní zažíváme jiné podoby rodin, než ve kterých jsme sami vyrůstali. Navzdory těmto změnám zůstává faktem, že rodina je primárním zdrojem hodnot jedince a má stále nejzásadnější vliv na utváření osobnosti dítěte. Ze zdravě fungující rodiny můžeme vzejít sociálně a psychicky zralý a zdravý jedinec. Z rodiny se sociálně patologickými rysy má dítě životní start mnohem náročnější a následky špatné výchovy si v ní jaké podobě nese celý život.

Při řešení otázky současných rodin jde o pochopení jejího problému jako komplexu několika rovin, a to roviny psychické, pedagogické a sociální. A právě z tohoto důvodu jsem si práci zvolila v rámci studia sociální pedagogiky.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY A ZDROJ

DUNOVSKÝ, J. 1986. *Dítě a poruchy rodiny*. Praha: Avicenum, 1986, 139 s. ISBN není uvedeno.

HARTL, P., HARTLOVÁ, H. *Psychologický slovník*. Praha: Portál, 2000. 774 s. ISBN 80-7178-303-X.

Hendl, J. *Kvalitativní výzkum: základní metody a aplikace*. Praha: Portál, 2005, 403 s. ISBN 80-7367-040-2

Hošek, Jiří. *Británie zvažuje přijetí zákona, který by trestal rodiče za emocionální strádání dětí* [online]. C.2014 [cit.2014-3-31]. Dostupné z:

<http://www.rozhlas.cz/zpravy/evropa/_zprava/1333180>

<http://www.czso.cz/csu/2013edicniplan.nsf/c/A50041548C> 30.3.2014

CHALOUPKOVÁ, Jana a Petra ŠALAMOUNOVÁ. *Postoje k manželství, rodičovství a k rolím v rodině v České republice a v Evropě*. 1. vyd. Praha: Sociologický ústav Akademie věd České republiky, 2004, 60 s. 04:07. ISBN 80-733-0062-1.

KOHOUTEK, R. 1998. *Vývoj a výchova dítěte v rodině*. Brno: CERM, 1998. 17 s. ISBN 80-7204-105-3.

KOPÍVA, Pavel. *Respektovat a být respektován*. 3. vyd. Bystřice pod Hostýnem: Spirála, 2008, 286 s. ISBN 978-809-0403-000.

KRAUS B. *Základy sociální pedagogiky*. Praha:Portál. 2008. ISBN 978-80-7367-383-3.

KRAUS B., POLÁKOVÁ V. et al. *Učebnice – výchova*. Brno: Paido. 2001. ISBN 80-7315-004-2.

LEMAN, Kevin. *Do pátku bude vaše dítě jiné: pětidenní plán pro zvládnutí vašeho dítěte*. 1. vyd. Příklad Zdena Lomová. Praha: Návrat domů, 2010, 156 s. Rádcí pro rodiče a vychovatele. ISBN 978-80-7255-219-1.

MAGEE, T. - KITTOVÁ, M. 2001. *Šestnácté dítě a jeho výchova v 52 lekcích*. Praha: Portál, 2001. 124 s. ISBN 80-7178-590-3.

MAN, V., Žák, P. *Stručný slovník právních pojmů*. Brno: IMS, s. 115.

MATJĚK, Z. *Rodiče a děti*. 1. vyd. Praha: Avicenum, 1986, 336 s. 08-011-86.

MATJĚK, Z. *Výpravy za lovem*. 1. vyd. Praha: Odeon, 1981. 221s 01-070-81

MATOUŠEK, O. 1993. *Rodina jako instituce a vztahová síť*. Praha: Sociologické nakladatelství, 1993. 124s. ISBN 80-901424-7-8.

MELGOSA, Julián a Raul POSSE. *Umění výchovy dítěte*. Vyd. 1. Praha: Advent-Orion, 2003, 195 s. ISBN 80-717-2613-3.

MOŽNÝ I. *Rodina a společnost*. Praha: Sociologické nakladatelství. 2008 ISBN 978-80-86429-87-8.

MOŽNÝ, I. *Moderní rodina (mýty a skutečnosti)*. 1. vyd. Brno: Blok, 1990, 184 s. ISBN 80-7029-018-8.

Národní centrum pro rodinu, M Anima – flexibilní vzdělávání pro ženy v aktivní části rodičovství [online].c2012 [cit.2014-4-9]. Dostupné z:

<<http://www.rodiny.cz/projekty/manima/2242-co-znamenaji-rovne-poleitosti-v-praxi>>

Nesezdaná soužití [online].c2013 [cit.2014-3-30]. Dostupné z:

<<http://www.czso.cz/csu/2013edicniplan.nsf/c/A50041548C>>

OUJEZDSKÁ M., editelka Národního centra pro rodinu, osobní rozhovor, Brno, 24.1.2014

PACHL, L., a kol. *Malá abeceda rodiny*. 1. vyd. Praha: Panorama, 1983, 320 s. 11-107-83.

PETRUSEK, M. *Velký sociologický slovník, Sv. 2, P – Ž*. Praha: Karolinum, 1996. 879 s. ISBN 80-7184-311-3.

PREKOP, Jirina. *Malý tyran: co vlastně d ti pot ebují*. 4. vyd. Praha: Portál, 2000, 156 s. Rádci pro rodi e a vychovatele. ISBN 80-717-8485-0.

SEVERE, S. - KOLDINSKÝ, M. 2007. *Co d lat, aby se Vaše d ti správn chovaly*. Praha: Portál, 2007. 195 s. ISBN 80-7367-324-X.

SIGLY, F. 1999. *Sociologie sou asné rodiny*. Praha: Portál, 1999. 127 s. ISBN 80-7178-249-1.

ŠULOVÁ, Lenka, *Dít nepot ebuje mámu nebo tátu, ale rodi e*, Přednáška v rámci Dne v dy na FF UK v Praze dne 21.3.2012 [online].c2014[cit.2014-4-9].Dostupné z: <http://www.youtube.com/watch?v=MRPCLIsPKnA>

TU EK, Milan. *eská rodina v transformaci: stratifikace, d lba rolí a hodnotové orientace*. Praha: Sociologický ústav AV R, 1998, 159 s. Working Papers, 98:3. ISBN 80-859-5045-6.

Vavro , J. *Rodina a d ti jsou pro echy d ležit jší než vysoké p íjmy* [online].c2014 [cit.2014-4-9]. Dostupné z: <http://www.novinky.cz/finance/322759-rodina-a-deti-jsou-procechy-dulezitejsi-nez-vysoke-prijmy.html>

SEZNAM P ÍLOH

P íloha .1 - **P ehled efektivních a neefektivních zp sob komunikace**

P íloha .2 - **Rozhovory - ást II.**

P íloha P I.: P ehled efektivních a neefektivních zp sob komunikace

P ehled neefektivních zp sob komunikace:

Ty zase, vždycky, nikdy, po ád, kdybys aspo – vý itky a obvi ování

- *M l/a by sis uv domit, že – pou ování, vysv tlování, moralizování*
- *Tohle jsi ud lal/a špatn – kritika, zam ení na chyby*
- *Já kv li tob – lamentace, citové vydírání*
- *Ned lej to, nebo se ti stane – zákazy, varování*
- *Z tebe jednou vyroste – negativní proročké scéná e*
- *On je takový – nálepkování*
- *Ud lej – pokyny*
- *Okamžit b ž a ud lej – p íkazy*
- *P esta nebo, B da jestli – vyhrožování*
- *K ik*
- *Podívej se na.. , vezmi si p íklad z – srovnávání, dávání za vzor*
- *Já pro tebe ..., a ty.. ! – poukazování na vlastní zásluhy, vydírání*
- *No ty snad chceš, copak ty nechces – e nické otázky*
- *Ty jsi ale .. – urážky a ponižování*
- *Ty jsi se teda vyznamenal, ty jsi naše hv zda – ironie, ponižování, shazování*³⁷

Vý et výše uvedených zp sob komunikace je pom rn obsáhlý a v tšin z rodi asi docela pov domý. Zp sob, jakým se baví rodi e se svými d tmi a to p edevším ve vypjatých situacích, je v tšinou velmi podobný zp sobu, jakým se s nimi bavili jejich rodi e. A koliv si spousta rodi , když sami byli d tmi, íkali, že „toto oni nikdy d lat nebudou“ je výchova natolik zako en ná, že p evzaté vzorce p edávají dál a komunikují stejným zp sobem se svými d tmi. Pokud se cht jí posunout dál a zm nit zp sob komunikace, musí si p edevším osvojit efektivní komunika ní dovednosti, mezi které pat í:

- *Vidím, slyším, že .. - popis , konstatování*
- *Je ..., Je pot eba..., Tohle d láme tak a tak..., Pom že, když..., - informace, sd lení*
- *O ekávám, že ..., Pomohlo by mi, kdyby.. – vyjád ení vlastních o ekávání a pot eb*

³⁷ KOP IVA, Pavel. *Respektovat a být respektován*. 3. vyd. Byst ice pod Hostýnem: Spirála, 2008. , s.24 - 82

- *Ud láš to tak.. nebo tak ..? M žeš si vybrat* – možnost volby
- *Co s tím ud láme? A co si o tom myslíš ty?* – prostor pro spoluú ast a aktivitu d tí
- *Jirko, ruce!* – dv slova

Veškeré podn ty a informace p ijaté našim mozkiem, jsou rozlišovány podle toho, zda jsou pro nás ohrožením nebo jsou bezpečné. Ohrožení m že být jak fyzické, tak psychické, pokud se tedy p i komunikaci stane, že mozek p ijme n jaký podn t, který vyhodnotí jako psychické ohrožení – p . n kdo se na m zlobí, ponižuje m , v ní z n eho, nemá m rád, tak za ne zpracovávat nejd íve tuto informaci, tedy to ohrožení a ne samotné sd lení. Pokud komunikace probíhá efektivn , tak mozek žádné ohrožení nezaznamená a zam í se rovnou na samotné sd lení. Výsledkem pak je snadná domluva.

Příloha P II.: Rozhovory část II.

Rozhovory - část II. pouze pro rodiče z nad neoborné ve společnosti

Kategorie .1 – problematika výchovy

Co vnímáte jako nejvážší problém při dnešní výchově dítěte?

Zde jednoznačně převládá názor, že dnes je nejvážším problémem při výchově dítěte u rodičů. Za zmínku stojí také názory, že reklama a množnost názorů na výchovu bývají problémem.

R1: tlak médií, reklama, podpora zaktivosti v digitální tech, stálá touha po novém

R2: as

R3: as rodič

R4: množnost názorů na výchovu

R5: as i peníze

R6: as

R7: as

Máte ve výchově svých dětí víceméně jasno (jak se zachovat v různých situacích třeba když se dítě vzteká nebo odmlouvá) nebo se zmítáte v mnoha různých názorech na výchovu a nejednáte v těchto situacích stejně a jednotně?

R1: nemíním se to, záleží na situaci a stavu matky, když je matka v klidu-bývá v klidu zbytek rodiny

R2: mám jasno

R3: ano mám

R4: nemám, jedním pokaždé jinak

R5: nemám, podle situace, domluvy s manželkou

R6: mám jasno, jak cítím, tak to dělám

R7: mám, ale názory mě ním dle aktuální situace

Kategorie .2 – porovnání postup ve výchov

Vychováváte Vaše děti stejně jako jste sami byli vychováváni svými rodiči?

R1:ano, hodn spole ných znak

R2:podobn , snažím se o v tší samostatnost v rozhodování dítěte

R3:rozhodn ne, jsou vychovávané voln ji

R4:myslím, že ne,ale podv domn asi n kdy ano

R5:jen podobn , n kdy zjistím až zp tn , že d lám to stejné

R6:spíše ne, protože si myslím, že to d lám lépe

R7:ne

P evážn jakým výchovným p ístupem Vás vychovávali Vaši rodi e, autoritativním, demokratickým nebo liberálním?

R1:liberálním, ale byly jasn a správn nastavené mantinely

R2:demokraticky, založené na vzájemné d v e

R3:autoritativn , ze strany otce p edevším

R4:demokratickým

R5:autoritativním

R6:autoritativne

R7:autoritativním

Vy praktikujete p í výchov svých dětí p edevším jaký z výše uvedených p ístup a pro ?

R1:demokratický, ale ujíždí mi to k autoritativnímu

R2:autoritativn nyní, až d ti povyrostou chcidemokratický

R3:demokratický

R4:demokratický

R5:demokratický

R6:demokratický

R7:demokratický, funguje líp než autoritativní

Jaká byla nejast jší forma odm ny a trestu, která se Vám dostávalo jako dít ti od rodi a jak ešíte odm ny a tresty nyní ve vztahu k Vaším d tem?

R1: *verbáln a pak zakázání nebo povolení n eho olíbeného – TV atd.*

R2: *pouze verbální*

R3: *pouze verbáln , m ale p íliš nechválili – to dobré se nekomentovalo, své d ti verbáln a sladkosti – povolím, zakážu*

R4: *verbáln a zákaz nebo dovolení oblíbené innosti*

R5: *verbáln a zákaz nebo dovolení oblíbené innosti*

R6: *pouze verbáln , m ale p íliš nechválili – to dobré se nekomentovalo, fyzicky, když nelze jinak – domluvy nezabírají*

R7: *verbáln a pak zakázání nebo povolení n eho olíbeného – TV atd, a fyzicky, když nelze jinak – domluvy nezabírají*

Jak se stavíte k fyzickým trest m v rámci výchovy?

R1: *snažím se je nepraktikovat, vede to k v tším nesvár m mezi sourozenci*

R2: *v ur itých p ípadech to jinak nelze a je to nejú inn jší*

R3: *v ur itých p ípadech to jinak nelze a je to nejú inn jší*

R4: *snažím se jim vyhýbat, ale jsou situace, kdy to nelze jinak*

R5: *pouze výjime n*

R6: *domluva – d sledná domluva - plesknutí*

R7: *pouze výjime n , když selže cokoliv jiného*

Jak jste vnímal/a svou matku a jak svého otce (nap .jako autoritu, kamaráda, špatný vzor aj.)? A jak chcete, aby Vaše d ti vnímaly Vás?

R1: *matku jako kamaráda, otce jako špatný vzor, sama chci být kombinací autority a kamaráda*

R2: *otec špatný vzor, matka kombinací autority a kamaráda, chci být d tem tím stejným , co moje máma mn*

R3:Matku jako p ístav, otce jako špatný vzor, d tem chci být kombinací autority a kamaráda

R4:matku jako kamaráda, otce jsem nem la, d tem chci být spíše p ítelem

R5:matka byla autorita, otec spatny vzor, sam chci být autoritou i p ítelem - vyvážen

R6:matku jako kamaráda, otce jako autoritu a špatný vzor, sám chci být dobrým vzorem

R7:matku jako vzor, otce jako autoritu, sám chci být kombinací p ítele, dobrého vzoru a kamarádem

Musel (a) jste doma jako dít pomáhat s domácími pracemi a musí pomáhat Vaše d ti ?

R1:ano, ano

R2:ano, ano

R3:ob as, ano

R4:ob as, ano

R5:ano, ano

R6:ano, ano

R7:ano, ano

Kategorie .3 - asová investice do výchovy

Máte dnes pocit, že se Vám Vaši rodi e v novali dostate n a máte pocit, že se Vy v nujete svým d tem dostate ne?

R1:vidím tam rezervy, ale nestrádám tím, vím, že se snažili – matka, sama d tem p edávám podobnou „nedostate nost“

R2:Matka ano, otec ne. Sama se snažím, ale vím, že se nev nuji naplno, n kdy m to nebaví, hrát si s d tma.

R3:Ne. Sama se snažím ,ale ne.

R4:Ne.Ne.

R5:Ano, matka. Snažím se, ale ne.

R6:Ne.Ano.

R7: *Ano. Ne, ale snažím se.*

Kolik stejného času denně vnujete jen dětem (hry, učení, povídání si...)?

R1: *Kolem jedné hodiny, o víkendu o hodně víc.*

R2: *Více jak dvě hodiny.*

R3: *Více jak dvě až tři hodiny.*

R4: *Asi jednu až dvě hodiny.*

R5: *Asi jednu až dvě hodiny, během víkendu více.*

R6: *Asi okolo tří hodin denně.*

R7: *Asi hodinu až dvě, víkendy celé.*

Máte pocit, že Vy jako rodiče, nejvíce ovlivňujete výchovu svého dítěte?

R1: *ano, asi do nástupu na ZŠ*

R2: *ano*

R3: *rovnoměrně se školou*

R4: *rovnoměrně s babičkou*

R5: *ano*

R6: *ano*

R7: *ano, do puberty*

Kategorie .4 – zaměstnání rodičů

Byl pro Vás návrat jednoho z Vás (rodiče) zpět do pracovního procesu po rodičovské dovolené náročné?

R1: *Ne, už mi to prospělo.*

R2: *Bylo to náročné.*

R3: *Ano velmi.*

R4: *Ano velmi. Navzdory tomu na manžela to mělo negativní dopad.*

R5: *Ano.*

R6:Ne.

R7:Ano, byl.

Zaznamenal(a) jste, že tato zm na (ukon ení rodi ovské dovolené) m la vliv I na Vaše
dít ?

R1:Ano,pozitivn , jsou spokojen jší, protože jsem spokojen jší já.

R2:Nezdá se mi.

R3:Neposoudím.

R4:Ano, negativní, více zlobily.

R5:Ano, do asn negativní.

R6:Ne

R7:Ano.Negativní.

Kdyby jste m l(a) možnost pracovat jen na zkrácený úvazek a v novat tak více asu svým
d tem, volil(a) byste tuto možnost?

R1:Ano.

R2:Ano

R3:Ano, ale tento stát to tém neumož uje.

R4:Ano

R5:Já ne, ale cht l bych, aby manželka ano.

R6:Ne, i tak m že asu v novat dost, když chce.

R7: Já ne, ale cht l bych, aby manželka ano.